

SEZAI KARAKOÇ

YUNUS EMRE

13. baskı

DIRİLİŞ YAYINLARI

YUNUS EMRE

YAZARIN ÖBÜR ESERLERİ (DİRİLİŞ YAYINLARI'ndan)

ŞİİR:

- ŞİİRLER I Monna Rosa
ŞİİRLER II Şahdamar/ Körfez/ Sesler
ŞİİRLER III Hızırda Kırk Saat
ŞİİRLER IV Taha'nın Kitabı/Gül Muştusu
ŞİİRLER V Zamana Adanmış Sözler
ŞİİRLER VI Ayinler/Çeşmeler
ŞİİRLER VII Leylâ ile Mecnun
ŞİİRLER VIII Ateş Dansı
ŞİİRLER IX Alınyazısı Saati
GÜNDOĞMADAN (Şiirlerin Toplu Basımı)

HİKÂYE:

- HİKÂYELER-I Meydan Ortaya Çıktığında
HİKÂYELER-II Portreler

PİYES:

- PİYESLER-I • ARMAĞAN

ÇEVİRİ ŞİİR:

- BATI ŞİİRLERİNDEN • İSLÂMİN ŞİİR ANITLARINDAN

DÜŞÜNCE:

- RUHUN DİRİLİŞİ • KIYAMET AŞISI • ÇAĞ VE İLHAM I-II-III-IV • İN-SANLIĞIN DİRİLİŞİ • YITIK CENNET • MAKAMDA • İSLÂM • İSLÂMİN DİRİLİŞİ • DİRİLİŞ MUŞTUSU • GÜNDÖNÜMÜ • VAROLMA SAVAŞI • DİRİLİŞ NESLİNİN ÂMENTÜSÜ • İSLÂM TOPLUMUNUN EKONOMİK STRÜKTÜRÜ • DÜŞÜNCELER I-II • DİRİLİŞİN ÇEVRESİNDE • FİZİKÖ-TEŞİ AÇISINDAN UFUKLAR VE DAHA ÖTESİ I-II-III • YAPI TAŞLARI VE KADERİMİZİN ÇAĞRISI I-II • UNUTUŞ VE HATIRLAYIŞ • ÇAĞDAŞ BATI DÜŞÜNÇESİNDEN • SAMANYOLUNDA ZİYAFET

DENEME:

- EDEBİYAT YAZILARI-I Medeniyetin Rüyası Rüyanın Medeniyeti Şiir
EDEBİYAT YAZILARI-II Dişimizin Zarı
EDEBİYAT YAZILARI-III Eğik Ehamlar

İNCELEME:

- MEHMED ÂKİF • MEVLÂNA

GÜNLÜK YAZILAR:

- FARKLAR • SÛTUN • SÛR • GÜN SAATI

SÖYLEYİŞLER

Röportaj:

- TARİHİN YOLAĞZINDA

Konferans:

- ÇIKIŞ YOLU-I Ülkemizin Geleceği
ÇIKIŞ YOLU-II Medeniyetimizin Dirilişi

Meydan konuşması:

- ÇIKIŞ YOLU-III Kutlu Millet Gerçeği

SEZAI KARAKOÇ

YUNUS EMRE

13. baskı

DİRİLİŞ YAYINLARI

Nuruosmaniye Cad.Derin Han, No: 8/1

34410 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: (0212) 519 04 57

Posta Çeki:348155

www.dirilisyayinlari.gen.tr

Diriliş Yayınları :5
Birinci baskı:1965
ikinci baskı:1974
Üçüncü baskı:1977
Dördüncü baskı:1979
Beşinci baskı:1985
Altıncı baskı:1989
Yedinci baskı:1999
Sekizinci baskı:2006
Dokuzuncu baskı:2009
Onuncu baskı:2010
Onbirinci baskı:2010
Onikinci baskı:2011

BU KİTAP

Birinci baskısı Bedir Yayınevi'nce yapılan bu kitap, ikinci baskısından itibaren Diriliş Yayınları'ndan çıkmış olup sonraki baskılarında yeniden gözden geçirilmiş şekliyle okurun karşısına gelmiştir.

© **Diriliş Yayınları**. BU KİTAP DAHİL BÜTÜN ESERLERİMİZİN TÜM YAYIN HAKLARI SAKLIDIR (Değerlendirme amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yazarın yazılı izni olmadan, hiçbir surette alınamaz, çoğaltılamaz, çevirisi yapılamaz, radyo, TV'lerde okunamaz, kaset ve CD'lere aktarılamaz, internet dosyası açılmaz).

Baskı - Cilt: Bayrak*
Davutpaşa Cad. No:14/2
Topkapı/ İstanbul
İstanbul - Haziran 2011

YUNUS EMRE

ÇEVRE

1.

7. Hicri, 13. Milâdî yüzyılda, Anadolu, ruhî, siyasî ve sosyal bakımdan yeni bir mayalanma ve yoğrulma çağının, döneminin başındadır. İlkten batıdan gelen ve aralıklarla birkaç yüz yıl süren haçlı, sonra doğudan gelen Moğol akını, Anadolu'yu ve Anadolu insanının kafa ve yürek içini allak bulak etmiş, en korkunç usullerle donanmış dış savaş bitince, iç savaş başlamıştı. Batıdan ve doğudan esen bu kavurucu yeller olmasaydı, Türk ruhunda İslâm'ın en samimî bir gerçekleşmesi olan Selçuk, Anadolu için tam bir sulh ve zeytin altı yaşayışı olarak sürüp gideceğe benzerdi. Selçuk yaşama tarzı, yani Selçuk medeniyeti kelimenin tam anlamıyla yemişli bir medeniyetti. Batıdan başlayarak haçlılarla, doğudan itibaren de Moğollarla çarpıştıkları halde, Anadolu'yu parça parça med-

rese, çeşme, kervansaray, cami ile örmeyi bilmişti Selçuklular. Halktan kopmamışlardı. Halkı içinden aydınlatmışlardı. Her eserin bittiği yerde halkın gönlü başlıyordu. Sanki, Anadolu Türk halkının ruhu, bir ateş kayasından ibaretti ve uzanan alevler, sırlı bir simya ile birden camiye, çeşmeye, türbeye, medreseye dönüşüyordu, çevriliyordu. Taşlaşan Selçuk ruhu böylesine canlıydı, yeniydi. Anadolu, Selçuk kartalının kanatları altında bir güvercin yuvasıydı sanki. Hâlâ halkta yaşayan ve “padişahın üç kızı” veya “üç şehzadesi” diye başlayan masallar, şehzade düğünleri, davul yankılı folklor, hep Selçuk ve onun uzantısı bir çağın, bir altınçağ gibi zihnimize işlenmiş bir çağın ürünlerinin bir birikintisinden, arta kalanından başka bir şey değildir.

Bununla birlikte, Selçuk devleti ve hayat tarzı kalıcı değildi. Anadolu, tarihin ilk çağlarından beri, büyük devlet, büyük kültürlerin, büyük hayat tarzlarının, büyük perspektiflerin toprağıydı çünkü. O, Büyük Selçuk Devletinin bir uzantısı olarak başlamıştı ama öyle kalamadı. Doğuş şartlarında Anadolu'nun sürekli kaderine ayarlı iken, merkeze bağlayan aort kopunca, bir süre daha yaşamaya ve daha sonra ölmeye mahkûmdu. Anadolu'da, Anadolu'nun daha doğusuna düşen şartların bir verimiydi. Anadolu hep savaşa şartlı iken o hep sulha ve sükûna şartlanmıştı. Sulha ve sükûna, Anadolu bakımından gereğinden fazla şartlanmıştı. Selçuk, daha çok “en küçük şehzade” aksiyonuydu. Halbuki, Anadolu'nun kaderi, büyük hü-

kümdar aksiyonu olmuştu. Onlar, Anadolu'nun, geri verilmez bir tarzda, islâmlaşması ve türkleşmesinin birinci dönemini başarmışlardı. Misyonları buydu ve bu misyon bitmişti. Ama öyle sağlam bir temel atılmıştı ki, bu kuruluş, büyük savaşlara ayarlı olmadığı halde, bir savaş değil, savaş çıkırları olan Haçlı ve Moğol akınları bile onu söküp atamamıştı. Şerha şerha yarılmıştı. Damar damar çatlamıştı. Sütunlar devrilmişti. Gümüş avadamlıklar yerlere çarpılmıştı. Avize dökülmüştü. Şamdan yeri yakıyordu. Yer alev almıştı. Ama temel yine sapaşğlandı. Yapı yerli yerindeydi.

13. Milâdî ve 7. Hicrî yüzyıl, Selçukluların yolcu ediliş törenleriyle doludur. Her uç beyine verilen alem ve tabıl, bir veda alayıdır. Bayrak yarışındaki devr-i teslim işi. Bu yüzyıl bir Selçuk envanteri yüzyıldır.

Anadolu'da, Müslüman Oğuz Türklerinin gelişinden bu yana ne yapılmışsa, sanki bilançosu çıkarılmaktadır. Gece şölenleri, dağ başlarında yakılan ateşler, fener alayları, horoz seslerine gebe bir vaktin öncesindeki gece yarısı yüzyıldır bu yüzyıl. Veya bir beyaz gece yüzyılı. Anadolu, korkunç, absürd denecek çapta bir saldırışın ardından kendini onarmaktadır. Her tarafta, sarılan yaralar sızlıyor, doğum sancıları boğaza doğru yükseliyor. Devrilen taşlar, yeniden dikiliyor. Selçuk çekilirken, yerinde, yeniden doğuşunu yapan müslüman, türk, canlı bir Anadolu parlıyordu.

Ak, temiz, uslu, pırıl pırıl, her yönüyle sağduyulu ve müspet, alçakgönüllü Selçuk hayat tarzı,

Haçlı taassubu ve Moğol barbarlığının yaptığı yıkıntı ve çöküntüyü sonuna kadar karşılayamazdı. Anadolu'nun ruhuna bir kara renk geliyordu. Selçuk ikindisinden sonra çöken bir akşam. Kuzgun vakti. Haçlı ve Moğol, Anadolu'nun ruhunda yalnız bir tarih yarası açmış olmuyor, bir metafizik yara da açmış oluyordu. Alt şuurda bir kıyamet. Bu dindar gönül, ateş ve zehirden dış şartların ışığında, ister istemez, kaderin özüne yönelmişti. Kafada açılan büyük soruları, metafizik soruları, ölüme ek düşünceleri, Selçuk ideası karşılayamaz olmuştu. Aslında bir Selçuk ideasından çok, bir Selçuk duygusu, bir Selçuk duyarlığı vardı. Ve sakin Selçuk düşüncesi bu duyusun bir uzantısıydı. Ama dıştan vuran taassubun ve barbarlığın kara gölgesinden, Anadolu'da metafizik kaygılar uyanmıştı. Camus'nün Veba'sında sembollenen Alman istilâsı nasıl Fransa'da bir mukavemet edebiyat ve felsefesi doğurmuşsa, nasıl bir ölüm kalım anında, bir Sartre varoluşçuluğu ve Camus absürtçülüğü çıkmışsa, Anadolu da kendini ancak, büyük bir metafizik hamlesiyle koruyabilir ve büyük bir tarihî oluşla yeniden kurabilirdi. Saf bir gönül medeniyeti, bulutsuz bir yaz medeniyeti olan Selçuk yetmezdi bu ihtiyaca. Gönül bulanmıştı bir kere. Kafa sarsılmıştı. Ruh, bin yerinden hallaçlanmıştı. Ancak, dindar bir halkın metafizik tepkisi, aslında tenkitçi olan fransız ruhunun tepkisine göre geç olacaktı. Geç, fakat daha güçlü ve müspet.

Nitekim öyle oldu.

13. ve 14. Milâdî, 7. ve 8. Hicrî yüzyıllar, bir kere daha dediğimiz gibi, Anadolu'nun ruhî, sosyal, tarihî rönesansının çağıdır. Mevlâna'nın, Hacı Bektaş-ı Veli'nin, Hacı Bayram-ı Veli'nin arkaya çıkışları, tarikatların doğuş ve kuruluşları, Osmanlıların bir uçak hızıyla gelişmeleri, Anadolu'yu her yönden bir yediveren üzüm kütüğü haline çevirmişti. Bu yüzyıllarda, veliler, gaziler, bilginler alayı, her yerden bir bahar yeşilliği bitiyordu. Yaz gitmiş, sert ve uzun bir kıştan sonra, muhteşem bir bahar gelmişti. Selçuk medeniyeti, Anadolu'nun bir nevi otarşik medeniyetiydi. Dünyaya ölçüsünde bir iddiası olmayan bir medeniyetti. Anadolu, yüreğinin temizliğiyle, dünyaya değil, kendine bakıyordu o dönemde. Fakat, dünya, sağ ve sol elini getirerek, Anadolu'yu boğmak istemişti. Öyleyse, dünyaya meydan okumak, dünyanın karşısına çıkmak, dünya çapında ayağa kalkmak, temelinde temiz, ama hacminde büyük ihtiraslarla, niyetlerle sesi yükseltmek gerekti. Yeni Anadolu, Büyük Anadolu olmak ödevine çağrılıyordu. Veya hiç olmak, yok olmak.

Nitekim yeni Anadolu, Büyük Anadolu oldu.

İşte biz, bu yeni Anadolu'nun ilk şafak görüşmelerinden ve ilk horoz seslerinden bahsedeceğiz. Gerçek, Yunus, taptaze ve şah bir horoz sesinden başka bir şey değildir.

2.

Haçlı kırımının handiyse doğuracağı, dine yönelen şüphe ve Moğol zulmünün ruhlara saldıgı korku, Anadolu'nun ruhuna bir metafizik gecenin gölgelerini salmıştı.

Milletlerin birer tabib-i mânevîsi olan büyük adamlar, liderler arka arkaya sökün etmemiş olsaydı, bir taşın üstüne tüneyip bin yıl kıpırdamadan duran, entrika bakışlı Bizans baykuşunun bu yüzyıllarda yeniden dirilişine ve tekrar gelişip Anadolu'yu ele geçirmesine şahit olacaktı tarih. Ama, kısa bir süre geçmeden, gelecek olağanüstü günler için atılan ilk temel daha derinlere eşsiz tohumlar serpmiş olduğu da anlaşıldı. Anadolu İslâm kültürü, yeniden dirilişini yaptı ve altın çiçekler sağanağı halinde, mucize yüklü çiğ tanelerini verimli toprağa boşalttı. Ne yazık ki, bu yüzyıllara taze bir ruhla ve canlı yüreklerle uzanamıyoruz. Kısır ve tarifi gereği ölü, tozlu müsteşrik bakışlarıyla veya dejenere, güdük, kötürümleşmiş, peşin hükümcü bir açıdan, sadece "baba"lık ve "dede"lik v.b. lâfızların görüntüleri açısından ince liyoruz. Sanki maksat, bu çağın gerçeğini bulmak değil, bir takım zavallı sapkınlıklara yaşama sebep ve imkânı aramak, bu çağı, çarpık bir yorumla, bir takım çürümüş ve topluma bir kör barsak gibi ilişik anakronik yapılara bir imdad-ı sıhî gibi çağırmaktır. Ama, bir bakıma kendi elleriyle mezarlarını kazıyorlar. Çünkü bir kere o çağ incelenmeye başlanınca, bir gün gerçeği bulunacak ve

gerçek, bu gibi marazlı zihin ve yuvalar için, hasta bir insana tatlı suyun acı gelmesi gibi acı gelecek ve bir “zehr-i katil” olacaktır.

3.

Mevlâna, Hacı Bektaş ve Hacı Bayram-ı Veliler, Yunus Emreler ve Serhat Akıncıları... İşte Yeni Anadolu'nun bu yüzyıllardaki önder kurucuları...

4.

Anadolu'nun yeniden kuruluşunda, Mevlâna Celâleddin, metafizik planın mimarıdır. En acı kader çizgileri karşısında bile, insanı Allah'a götürebilen, insanın din yolundan soğumamasını sağlayan, belki ilk bakışta akıl dışı, irrasyonel, fakat hakikatte, akıl üstü bütün coşuş vasıtalarını harekete getirerek, insanı hep vecd stratosferinde tutan, eşyadan fıskıran her türlü fizikötesi sesleri yakalamaya çalışan ve müslümanla ilâhî âlem arasında sürekli mistik bir bağ kurabilen bir metafizik... Haçlıların şüphelere saldığı yaralı ruh, Mevlâna'nın şifalı eliyle iyi ediliyor. Moğolların saçtıkları, daha doğrusu gelişmesine sebep oldukları umutsuzluk tohumları, onun gülümseyişiyle kuruyup gidiyor. O, Anadolu'nun dünya huzuruna yeniden çıkış hazırlığında, entelektüel kadronun bir numaralı adamı olarak ortaya çıkar ve Anadolu entelicansiyasının temelini atar.

Mevlâna, Anadolu'nun, hatta bütün İslâm dünyasının, Doğu'nun "tabib-i mânevî"si olur. Yedi yüzyıl sonra, 20. yüzyılın büyük İslam düşünürlerinden İkbâl'in düşüncesini Mevlâna'ya bağlaması boşuna değildir. Mevlâna, Batının karşısına doktriniyle öyle güçlü olarak çıkmıştır ki, görüşlerinin bugün Batıda bile yankıları olmaktadır. Adına Hüdavendigâr kelimesinin eklenişi, Anadolu'nun fikir babası ve sultanı oluşundandır. Yunus'un:

**Ete kemiğe büründüm,
Yunus diye göründüm.**

sözyle Mesnevî'ye lüzum görmediği iddiası oldukça şüpheli bir yorumdur ve Yunus'un genel tutumuna uygun değildir. Yunus, böyle bir beyti yeter bulsaydı, Mesnevî tarzında ve türünde bir deneme olan Risaletü'n Nushiye'yi yazmazdı. Yunus, Mevlâna'ya son derece saygılıdır ve onun büyük yerini son derece idrak etmiştir.

**Mevlâna Hüdavendigâr bize nazar kılalı
Onun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır**

diyor Yunus. İşte Yunus'a ait olduğunda şüphe olmayan ve Yunus'un Mevlâna hakkındaki fikrini içinde taşıyan ve beytin dışında yorum aratmayan eşsiz beyit: Yunus, bıçak kesimi bir buluşla, Mevlâna'nın metafiziğini "Görklü nazar" olarak isimlendirmiş ve vasıflandırmıştır. Evet, Mevlâna'nın metafiziği "muhteşem bakış" felsefesidir. "Işık" felsefesi. Gönülleri arıtan bir ışık. Kaplumbağa yürüyüşlü mantığın ulaşamayacağı bir ışık. Bundandır ki, Mevlâna mevlevîliğe sığmaz, mevlevî-

likle sınırlandırılmaz, sadece onunla açıklanamaz. Mevlevîlik, Mevlâna'nın bazı çizgilerinin kimi zaman, abartılması ya da bazı çizgilerinin sö-nükleştirilmesi ile yürüyen bir yol olduğu halde, Mevlâna, zaptedilmez ışık çizgileri halinde bir parlayıştır ve İslâmdan gelen ve İslâma götüren kaç yol varsa, hepsine bir aydınlık serpmiştir ve serpecektir. Çünkü: O, gece yolcuları için, yüksek bir dağda yakılmış büyük bir ateştir.

“Fih-i Mâfih”te Moğolların gelişiyile ilgili bir soruya, Mevlâna'nın verdiği cevap başlı başına bir tarih felsefesidir.¹ 19. asırda kurulan materyalist

(1) Biri dedi ki: Moğollar buraya geldiklerinde çırlıçıplaktılar. Bindikleri hayvan öküzdü. Silâhları ağaçtandı. Sopa falan. Şimdi karınları tok, sırtları pek, haşmet ve azamet içindeler. En soy, safkan arap atları altlarında, en iyi silâhlar ellerinde...

Mevlâna buyurdu ki: Onlar gönülleri kırık ve zayıfın zayıfı iken Allah yalvarışlarını kabul etti. Onlara yardım etti. Kuvvetten taşuk-ları ve ihtişama boğuldukları şu andaysa, bu kere, bizim halkın za-yıflığına acıyan Yüce Yaratıcı, onları, kahr edecektir. Belki o vakit, her şeyin Tanrı'nın yardımı ve inayetiyle olduğunu, dünyayı, ancak bu sebeple zaptedebildiklerini, yoksa zaferlerini sırf kendi kudret ve gayretlerine borçlu olmadıklarını idrak etsinler diye... Bir vakitler, insan topluluklarından ırak, fakir, aç ve çıplak ve merhamet mevzuu bir halde bir çölde yaşarlardı. Yalnız içlerinden tek tük kimseler, ti-care için Harzem İline geliyorlardı. Ve bu sayede de, fevkalâdeden, birkaç arşın elbiselik ketene kavuşuyorlardı. Harzem Şahı bunu bile çok görüyor, bunlarla kıyasıya mücadele ediyordu. Haraca bağlamış-tı onları. Memlekete sokmamaya çalışıyordu, yakaladığını kovuyor-du; hatta öldürtüyordu. Bu adamlar, padişahlarına başvurup yakun-dılar. Döğündüler hükümdarın huzurunda... Padişahları, on günlük bir mühlet istedi. Bir mağaraya kapandı. Bu on gün, tam bir ihlâs içinde, vecd içinde ibadet etti. Allah'a yalvardı yakardı. Gaipten: “Se-nin dileğini, yalvarışlarını işittim. İsteğini kabul ettim. Yurdundan çık. Her nereye gidersen sana muzaffer olmayı nasip kıldım” diye bir ses işitti. Allah'ın buyruğu ile yola çıktıklarından, önlerine geleni yendiler ve bütün yeryüzünü kapladılar.

“Fih-i Mâfih”ten

tarih diyalektiğine, ondan 6 asır önce, Mevlâna'nın ruhçu tarih diyalektiği cevap vermektedir. Bu TARİHÎ RUHÇULUK DİYALEKTİĞİ, o günden bu güne geliştirilmiş olsaydı, tarihî materyalizm, daha doğuşunda bir çırpıda sönerdi. Ona karşı çıkmak için bu ruhçu diyalektiği diriltmekten başka çare de yoktur.

13. yüzyılda, Mevlâna, çevresine sağlam ve sevinçli inancı yayar ve bu inancın en derin fonunu, metafiziğini temellendirirken, Anadolu'nun geleceğe hazırlanışında, insan ocaklarını kuran, bir nevi üstün insan mekteplerini açan ruh erlerini yetiştiren, Mevlâna'nın aşk ve ışık kahramanlarının yanında ruh ve toplum fatihlerinin sebilini idare eden, Hacı Bektaş-ı Veli olmuştur. Hacı Bektaş-ı Veli, durmadan dinlenmeden, bir yandan Anadolu'nun islâmlaşması, bir yandan da oluşan islâmlığın capcanlı ve dipdiri olarak süregitmesi için çalışmış, her bakımdan erginleştirdiği müritlerini dört yöne uğurlamıştır. Giden her derviş, gittiği yeri aydınlatmış, böylece aydınlık bir Anadolu doğmuştur. Mevlâna düşüncesiyle olduğu gibi, her has fikrin tohumunu saçan değere kucak açmış, her kıvılcık ve kıpırdanışa kulak kabartmıştır. Öyle ki, ondan birçok ekoller doğmuş, âhiler teşkilâtı onun kutlu izinden fişkırmış, Hacı Bayram-ı Veli gibi erenler onun ağacının muhteşem gövdesinden filizlenmiştir. Hacı Bektaş erenleri, Anadolu'nun her kayasında bir ateş yakmış, 14. yüzyılda, Anadolu, baştanbaşa ruh meşalele-

riyle donanmış bir hâle gelmiştir. Bu yüzyıl, bu erler sayesinde bir ruh şöleni yüzyılı olmuştur. Hacı Bektaş'tan sonra, yüzyıl geçmeden, bu yolun yolcuları, Yeniçeri ocağının moral hocaları olmuş ve onun dua ve himmetiyle, aksiyonun en saf hâli, Batı'ya bir akış halinde, milletimize yön ve hız vermiştir. Onun fikirleri vazifesini yapıp tarihî misyonunu tamamladıktan sonradır ki, tarihî-sosyolojik yeni şartlar sebebiyle, Mevlevîliğin Mevlâna'ya nisbetine nazaran, çok mübâlâğalı söylemler ortaya çıkmıştır. Hacı Bektaş-ı Veli nerededir, bu söylemler nerededir? O çağda bu türlü ayrımcılıklar nasıl olabilirdi ki, o çağ bir birlik çağıdır. Ve hele Hacı Bektaş gibi, bu birliğin kurucusu, onun dağıtıcısı ve yıkıcısı nasıl olabilir? Sahabîler için "Onlar arı bir kavim idi" diyen ve hiçbirini öbüründen ayırmayan bu büyük kurucuya, nasıl bazı sahabenin düşmanlığı iftirası eriştirilebilir? Birçok yerlerinin tahrif edilmiş olması ihtimaline rağmen, O'nun makâlâtı, menkıbe ve velâyetnâmesi, bu üstün insanın gerçek fikirlerini esasta yansıtmaktadır. Günümüzde, gerçek islâm ruhundan irak aşksız bazı kalemler, metinlerin islâm ve Kur'an'a bağlılıkları inkâr kabul etmeyen yanlarını, katma veya Hacı Bektaş'ın durum veya günün icabı söylediği bazı şeyler olarak vasıflandırmakta ve asıl katma olduğu aşikâr olan kısımlarına dört elle sarılmaktadırlar. Bir yolda olanların başkalarının katmalarını kendi ellerindeki ve dillerindeki metinlerde asla yaşatmayacakları ve katmaların ancak yine kendi kaynaklarından gelebileceği

apaçık ve bu türlü katmalar ve halk rivayetlerindeki değişmelerin daha çok onlar için mümkün olduğu bilinen bir gerçeken, metinlerdeki bazı paragrafların gerçeği ne derecede yansıtacağı şüpheli olacaktır. Ve gerçek bir tarih kritiği ve objektif bir edisyon kritik, Hacı Bektaş ve halifelerinin ne sâdik müminler, müslümanlar olduklarını ortaya koyacaktır. Nitekim ehl-i sünnet inancının en olgun devletini kuran Osmanlıların, Hacı Bektaş'ın şahsı henüz efsâneye büründürülmeden ve Hacı Bayram bizzat hayatta iken, asker ocaklarının ruh temeline onun harcından katmaları ve sünni, alevi bütün Anadolu'nun bu zatlara son derece bağlı oluşu, metinlerin yanlarını gerçekler ve batınî ve bazı siyasî hareket kaynaklı düşüncelerin uydurma ve sonradan ekleme olduğunu tespit eder tarihî bir vakıa ve fiil halinde bir vesikadır. Bâtınîlik unsur ve yorumlarının metinlere girişı, dış kaynaklı düşüncelerin siyasî ve fikrî sebepleri ve insan yığınlarının, Anadolu'ya gelirken bu ve buna benzer düşünceleri de birlikte sürükleyip getirişleri, sonradan devlet ve toplum yapısı zayıfladıkça, toplumda menfilik, gayr-i memnunluk artıkça gelişmesi ve Anadolu'daki eski dinî artıkların ve toplum motiflerinin kılık değiştirerek veya yeni sembollerin postuna bürünerek, onları paravana yaparak yaşamaya çabalaması ve buna da ek olarak bu üstün kişilerin yaydıkları aşk yolunun yer yer anlaşılmması, bu tip hareketlerin halkça çok sevilen bir kişiye bağlanması gibi birçok faktörün bir araya toplanmasından çıkıyor olsa gerek-

tir. Nerede bir aşk, heyecan, idealizm görse, onu alayın, kolaya kaçışın, basit esprinin zehirli iğnesiyle sokanların, toplulukları, aşk ışığına boyayan Hacı Bektaş'la ne akrabalıkları olabilir?

Anadolu'da çıkan kaç yol varsa, hepsinin bu zâtlara bağlılık göstermesi, bu yolların başlangıçta bir ve aynı olduğunu ispat etmiyor mu?

Bir yandan Mevlâna'nın ışık felsefesi, bir yandan Hacı Bektaş'ın arı insan ocakları baştanbaşa Anadolu'yu yenilerken, bunların hemen ardından veya bunların yanı sıra, sanat ve sanat adamları, dolayısıyla o zamanın ve islâmın gelenekleşmiş sanat çıkırısı olan şiir ve şiir adamları zuhur edecektir. Yani islâm bülbülleri zuhur edecektir. Gelen şairlerin başında Yunus.

5.

Yunus'un Yunus yanını, yani şiir ve ruh esasını, samimilik ve gönülcü yanını bir yana itip, sabit bir fikrin ısrar ve inadıyla, onun boyuna, beктаşî, hatta daha garibi bâtinî olduğunu iddia etmek, kelimenin tam anlamıyla bülbülü eti için kesmektir. Hattâ, daha doğrusu, bülbülü öldürmektir, bülbüle tuzak kurmak, bülbüle suikast yapmak, bülbülün, kafesin içindeyken bile nasıl kafesin dışında olduğuna akıl erdirememektir.

Yunus, çağının şartları gereği, Anadolu-islâm hareketini, dünya karşısına çıkarma ödeviyle yük-

lenmiş Asya kökenli müslüman türklerin bir şairi olduğunun tam şuurunda olarak, hiçbir dar ekolün adamı değildir. O, sadece ve derin anlamda bir islâm şairi olduğunu bilmektedir. İslâmın belli başlı prensip ve motiflerini şiir imajları içine yerleştirmek için çalışır. İnandığı ve onsuz olamadığı islâmı, en sâde, fakat en güçlü deyişler içinde halka yaymaktır ideali. Birçok şiiri arka arkaya dehşetli ölüm tabloları çizer. Bununla ölümün yaşayış kadar güçlü, reel olduğunu göstermek ister. Peygamberlerin, evliyaların ve büyük hükümdarların geçip gidişi, onun birçok şiirinde bir sinema şeridinden izleniyor gibidir. Bu şiir rölyefleriyle insanda, bir ölüm ilerisi ve fizikötesi duygusunu uyandırır. Ve ALLAH sevgisini yerleştirir. Her şeyin üstünde ve her şeyden önce Allah sevgisi. Cennet hayal ve umutları, hazları bile Allah sevgisinin yanında önemsizleşir. Daha sonra, peygamber ve peygamberler sevgisi üzerinde durur Yunus. Fırsat düşürdükçe, yer yer peygamberleri anar. Sahabeyi, velileri, büyük tasavvuf erlerini, Anadolu ermişlerini bir bir tanıtır. Sonra namaz, oruç iyi ahlâk gibi islâmın temellerine çağırır. Cenneti, Kur'an'daki usule uyarak, insan zihninin ancak canlandırabileceği bu dünyanın estetik görünüşü ve güzellik imkânlarıyla kabartma kabartma tasvir eder. Bütünüyle Yunus Emre'nin şiirleri bir insanı islâmı telkin tesirine alır. Ve baştan sona bir bütünlük içindedir. Bu şiirler, tüm olarak, islâmın duyuş, düşünce ve inanç âlemini çizer. Orada, islâmın prensiplerini, büyüklerini, mucizelerini, va-

atlerini, insanın bu açıdan geçmişini ve bu açıdan geleceğini bulmak mümkündür. O, şair olduğunu bir an unutmaz, şiirinin ödev ve sınırını bir an bile aklından çıkarmaz. Yeni bir tarikat bile kurmaya kalkışmaz. Büyükler arasında bir ayırım yapmaz.

**Ben gelmedim da'vi için
Benim işim sevi için**

der. Mevlâna'yı, Balım Sultan'ı, Geyikli Baba'yı, Taptuk Emre'yi, yani çağdaş bütün uluları aynı sevgiyle örnek gösterir. Bayezid-i Bestamî ve Cüneyd-i Bağdadî gibi tasavvuf kurucularını andığı gibi. Maksudı şahıslar değil, islâm olduğundan, temel şahsiyetleri bir fırça darbesiyle resmeder ve gerisini tamamlamayı bize bırakır. Yunus'un şiirlerine giren isimlerin, çağlar boyu (Yunus'tan sonra da) önderliklerini yitirmeyenlerden oluşu da onun bu konudaki ileri görüşlülüğü ve titizliği, derin bilgisi ve sezgisine ışık tutar. Yalnız, Taptuk Emre'yle şahsî ilgisi olduğu besbellidir. Onun adını sık sık andığı gibi, bir şiirinde de:

**Halka Taptuk mânisin
Saçtık elhamdülillâh**

diyerek açıkça Taptuk Emre yolunu halka öğütlediğini belirtiyor. Taptuk Emre'ye bağlılığı, kurtarıcısı olduğu içindir. Taptuk Emre yolunun Hacı Bektaş'a nisbeti olsa da, beктаşilikle hiçbir ilgisinin olmadığı ve oluşu kulluk açısından görme yolu demek olduğu, Yunus'un bu beytinden de anlaşılmaktadır. Bazılarının yukarıdaki beyti,

**Baba Taptuk mânisin
Saçtık elhamdülillâh**

şekline sokmaları tamamen vesikasız bir iddiadır. Beytin yukarıda gösterdiğimiz ilk şekilde olması, Yunus gibi her kelimesine hakkıyla tasarruf eden bir şairin üslûbuna daha çok yakışır. Taptuk Emre, babalardan olsa bile –ki böyle olsaydı baba ismiyle şöhret bulurdu. Kendilerini babalardan ayırmak için Emreler adını aldıkları anlaşılıyor.– Yunus, şiirinde Taptuk Baba demezdi. Herkesin bildiği bir insanın ismi yeterken, bir de ona lâkabını veya ortak adını eklemek fuzulî ve şiirin icazına aykırı olurdu. Halbuki beytin aslı olan: “Halka Taptuk manisin, saçtık elhamdülillâh” deyişinde çift anlamlılık vardır. Yunus, bu beytin görünen anlamında, Taptuk Emre’nin yolunu halka öğretmeye, yaymaya çalıştığını söylüyor. İlk bakışta görünmeyen, ancak derin bir nüfuzla anlaşılabilir ikinci anlamındaysa, yaymaya çalıştığı Taptuk Emre yolunun ne olduğunu da söylemiş oluyor. O da, yaratılmış olan ve her an yaratılmakta olan her şeye, yani “halk” edilmiş ve her an “halk” edilmekte olan her şeye ve bizzat o yaratış, halk ediş dinamiğine, yani halk edilmişler statîği ve enstantaneleriyle, halk edilmişler periyoduna, “tapış”ın, kul olmanın, ilâhî iradeye razı olup baş kesmenin anlamlarını ve verimlendirici tohumlarını saçmaktadır. Böylece, Yunus, hem Taptuk Emre’ye bağlılığını, hem de o yoldan ne anladığını iç içe iki anlam halinde, çift katlı bir anlam halinde

de söylemiş oluyor. Bunun böyle oluşu, Yunus'un şiir kudretine de uygun düşer. Nasıl ki, Mevlâna'yla olan durumunu tespit ettiği beyitte de, aynı usulle, bir yandan Mevlâna'ya olan yakınlığının cinsini söylerken, öbür yandan Mevlâna hakkındaki görüş ve değer hükmünü veriyor olduğunu belirtmiştik. Halbuki beyit dediğimiz şekilde değil de, "Baba Taptuk..." şeklinde olsaydı, ikinci ve asıl anlam çıkmazdı. Sadece, Baba Taptuk yolunda olduğunu söylemiş olurdu ki, bu da sadece bir biyoğrafik cümle olmaktan ileri gitmezdi. Öyle olsaydı, bu beytin Yunus'a aitliğinin ne önemi kalırdı, ne değeri olurdu? Öte yandan, Yunus, Geyikli Baba'ya bile Baba dememektedir ve Geyikli Baba'ya en zarif ve mü'min bir şaire yakışır, Taptuk yolu gereği, her nimeti Allah'tan bilen sağlam bir müslümana has bir güvenle sitemde bulunarak beктаşilikle bağdaşmazlığını ortaya koyuyor esasen:

**Geyiklinin ol Hasan söz eyitmiş kendüden
Kudret dilidir söyler, kendüde söz nesidir
Öte yandan:**

**Seydi Balım ilinden
Şeker damlar dilinden
Dost bahçesi yolundan
Eve dervişler geldi**

kıtasında da, Hacı Bektaş dervişlerini sadece dost olarak anar. Kendisine bâtinîlik isnad edilen Yunus'un hiçbir bâtinî meşhurunu anmaması anlamlı değil midir?

Bütün bunlardan çıkan sonuç, Yunus'un çağındaki bütün islâmi kımıldanış ve kıpırdanışları aynı sevgiyle selâmlayan, her canlı noktaya sempatisini eşit olarak veya daha doğrusu âdil olarak yönelten ve çeviren bir islâm ozanı oluşudur.

MASALLARIN GERİSİNDEKİ GERÇEK

Yunus'un hayatı, gerçek ayrıntılarıyla bilinmiyor. Halk, belki de, O'nun şairliğine saygısından, hayatını şiirleştirmiştir. Esasen, gerçek hayatı da şiirle dolu olsa gerek. Halk, bu yüzden onun hayatını şiire dönüştürürken hiç sıkıntı çekmemiştir denebilir. O, halk için, bütün hayatıyla, başlı başına bir epopedir. Gerçi, her büyük insanın hayat malzemesinden halk bir epope örer. Ama yine de bazı realist çizgiler kalır. Yunus'un hayatını ise halk, yüzde yüz epopeleştirmiştir. Ve onun gerçeğini, sembollerin arkasına gizlemiştir. Aslında büyük insan, gündelik ayrıntılardan çok, sembolleri yaşar da ondan biraz da. Ve semboller çıplaklaştırılınca arkada realist çizgiler kalır. Ve zaten yalan sembolleştirilemez. Ve yalan epopeleştirilemez. Anlatmak istediğimiz realizm de, deha realizmidir.

Yunus Emre'nin, bir rivayete göre, Horasan'dan geldiğinin gerisinde şu gerçek vardır:

Anadolu, öyle büyük bir çıkışa hazırlanmaktadır ki, değerini bölge değeri saymıyor. Değerinin, sadece bir Anadolu değeri değil, bir Doğu değeri olduğu iddiası yatmaktadır bu iddianın arkasında veya içinde. Daha doğrusu, bir Doğu değeri olduğu nispette ve sürece bir Anadolu değeri olabileceği düşüncesi... Bunun içindir ki, belki Horasan'dan geliş, yalnız Yunus için değil, Mevlâna, Hacı Bektaş-ı Veli, Taptuk Emre için de söylenebilir. Yine de, en az Yunus için kullanılmıştır bu rivayet. Horasan, Doğu'nun sembolüdür. Atina ve Roma siteleri nasıl Batı'yı özetliyorsa, Horasan sitesi de, o günün anadolulularının gözünde Doğu'nun özetiydi. Bundan olacak, Anadolu, kendisini yenileyenleri toptan "Horasan erleri" olarak görür. Horasan ellerindeki siteler, Abbasiler ve Selçuklular zamanında birer büyük islâm sitesi, ilim yuvasıydı. Anadolu, dünya çapındaki bir çıkışı, yine oralara bağlıyordu. Sanki, Abbasiler ve Büyük Selçuklular batarken, bir sonbahar hasadından sonra, toprağa tohumların saçılması gibi, site imkânlı bölgelerine "yeniden doğuş"un, dirilişin şartları ekilmiştir. Doğu'dan Batı'ya doğru, Anadolu'ya doğru olan akın ve akım böylece bir anlam almaktadır. Sanki medeniyet yer değiştirmekle, çok işlenmiş topraklardan geçerek, kendine bâkir topraklar aramıştır. Anadolu, değerlerini Horasan'a bağlar-ken, bir yandan hem olağanüstüye egzotik ve masalsı bir çıkış noktası sağlamış oluyor, hem bir

kültür yer değiştirmesine işaret ediyor, hem kültürünün kaynağını unutmadığını ve gelenekçi yanını belirtiyor, hem atalarına olan saygısını taze ediyor, hem de hareketinin çapını insanlık ölçüsünde böylece tutabiliyor. Ve bu yüzdendir ki, Yunus, Anadolu ve Sakarya kıyılarından olmakla beraber, bir bakıma Horasanlıdır da diyebiliriz. Doğuş ve çıkışının ucu, doğruca Horasan'a uzanır çünkü.

**şol cennetin ırmakları
Akar Allah deyu deyu**

İşte bu beyit, Yunus'un Sakarya kıyılarından olduğunu, en otantik bir tarihî bir belge kadar, Sakarya kıyılarından olduğunu gösterir. Ancak Sakarya'yı yaşayan, onu çocukluğuna yayandır ki, konkre bir ırmaktan, ırmakların en konkre ve en abstresine geçebilir. Cennet ırmağına. Sanki Sakarya bir ömür, Yunus'un önünde akmış. Bir de fark etmiş ki Yunus, yavaş yavaş ırmak ruhuna geçiyor. Kendi içinde akmaya başlıyor. Ağzından da kelimeler dökölüyor kendiliğinden:

**şol cennetin ırmakları
Akar Allah deyu deyu**

Sakarya kıyılarında doğup, Anadolu'yu, hatta yukarı elleri gezen Yunus'un tahsil yapıp yapmadığı tartışılan bir konudur. Yeni yeni oluşan kanaate göre, gerekli bilgiyi edinmenin yollarını bulmuştur Yunus. Ümmîliği rivayeti, olsa olsa tam medrese tahsili yapmaması ve kendisini ilim yoluna vermemesinden doğmuş olsa gerek. Ümmîliğinin belgesi olarak gösterilen:

Elif okuduk ötürü
Pazar eyledik götürü
Yaratılmışı severiz
Yaratandan ötürü

kıtası, bizce Yunus'un gerekli asgarî tahsilden sonra ihtiyaç duyduğu fazla bilgiyi, dört bucaktan toplayıp birleştirdiğine delildir. "Elif okuduk" diyerek bu asgarî resmî bilgiyi kastediyor. "Pazar eyledik götürü" derken de, bilgi edinişindeki çeviklik ve şahsî metodunu anlatmak istiyor. Uzun ve ağır, hafızaya fazla yüklenen skolastik tahsil süre ve biçimine uymadığına, gerekli bilgi ve cevherlerini almakla yetindiğine dokunuyor. İlk bakışta, üstteki beyitle ilgisiz gibi görünen son beyitteyse çift anlamlılık vardır. Buna da, hem "yaratılmışı sevmek", yani insanı ilâhî yaratış çerçevesinde sevmek, yani tasavvuf planı, hem de tasavvuf yolunun açıklaması, kulluk yolunun açıklaması vardır. Tasavvufun, yaratılmışı Yaratandan ötürü sevmek olduğunu çitlatıyor ve gerçek bilginin bu yol bilgisi ve zahmete değer emeğin, bu yolda harcanan emek olduğunu haber veriyor gibidir. Yaratılmışla Yaratandan arasındaki ilgiye yakından bakılınca, onda objektif ilimle, onu doğuran bilgi ve fikir adamları arasındaki ilginin bir benzeri olduğu görülür. Bir başka deyişle, Yunus, "ilim"le "insan"dan ikinciye seçtiğini, birinciyi de ikinciden ötürü, yani ikincinin eseri olarak ve ikinciye kuran bir unsur olduğu ölçüde sevdiğini imâ ediyor. Yaratışı, yaratıcılığı, "yaratılmış" yani olup bitmiş bilgiler üzerine uğraşmaya tercih ettiği çıkıyor bu

beyitten. Ve bunun sebebi. Böylece de, ilim dallarından birinde kalacağına niçin şairliği seçtiği...

Yunus'un kendine, kendi yoluna ve kendi işine yarayacak kadar bilgiyi elde etmekle yetinerek belli bir bilgi çizgisinde uzmanlaşmayı reddedişi bir başka sembolden de çıkarılabilir. Andığımız kıta, bir bakıma, Yunus'un Hacı Bektaş'la görüş-tüğünden ve tarihçe belgelendirilemeyen lejandı da açıklıyor. Menkıbenâmeye göre, Yunus, bir kıtlık yılında, çoluk çocuğuna erzak almak üzere, Hacı Bektaş'a gider. Hacı Bektaş, o sırada gelen yoksullara buğday dağıtmaktadır. Eli boş gidilmeyeceğini de düşünen Yunus, topladığı bir heybe dağ alıcını da armağan getirir. Veli'nin adamları, şeyhe, Yunus adında birinin geldiğini, armağan olarak dağ alıcı getirdiğini haber verirler. Yunus'un, hiçbir şey getirmemek yerine, en alçakgönlü bir armağan olan dağ alıcı da olsa, bir şey getirmek istemesi, kendi ölçüsünde bir karşılık vermek onurundan vazgeçmemesi Hacı Bektaş'ın hoşuna gider. Misafirini ağırlamalarını ister. Onlar da üç gün Yunus'u ağırlar. Sonra, Yunus'un buğday mı, himmet mi (veya nasip mi) istediğini sormalarını buyurur. Soru üç kere tekrarlanır. Üçünde de Yunus'un, "Ben himmeti neyleyeyim, bana buğday gerek. Evde çoluk çocuk aç" cevabını alırlar.

Yunus'un eşeğine buğday yüklenir ve Yunus gider. Dağa varıncaya kadar hep bir iç mücadelesi içindedir. Böyle istemekle yanlış mı hareket etmiştir diye. Dağda birden aklına gelir; himmet ve nasip istemeliydi. Nasip alsaydı buğdayı da almış

olacaktı. Çünkü her şey nasiple alınır. Yunus'u bir pişmanlıktır alır. Geri döner, nasip isterse de artık iş işten geçmiştir. Dileği, Hacı Bektaş-ı Veli'ye iletildiğinde: "Ona nasip vermek bizden geçti. Onun nasibinin anahtarı, Sakarya illerinde, Tap-tuk Emre elindedir. Varsın ona gitsin." der.

Halk sanatında, absürdite ve sembolizm yüzeydedir. Tarihî-sosyolojik gerçekler de unutulmadan masalların zarı delinirse, alttan akıl ve gerçekler katı çıplak olarak ortaya çıkar. Bu menkıbeye bir denizaltı bakışı, bize, Yunus hakkında birçok gerçeğin ipucunu verir. Menkıbeler, zamanı, dikine bir çizgi değil, enine bir yayılış olarak kullanırlar. Menkıbede Hacı Bektaş ve halifeleri hepsi bir arada gösterilmektedir. Fakat Yunus'un Hacı Bektaş'la değil, boyuna adamlarıyla görüşmesi, Yunus'un Hacı Bektaş'la değil, ancak bazı halifeleriyle görüştüğünü ifade eder. Yunus'un Hacı Bektaş'a çağdaş olmadığı anlaşılıyor. Yunus'un öbürleriyle görüşmesi, bilgi almak, ilim tahsili niyetiyledir. Çünkü buğday, ilmin sembolüdür.

Gençliğinde (gençliği diyoruz; menkıbenin, Yunus'tan "Yunus adında biri" diye başlayarak meçhul bir kimseymiş gibi bahsetmesinden bunu çıkarıyoruz) birkaç kere Hacı Bektaş erenlerine gittiği ve her görüştüğünün kendisine mânevî yolu teklifine karşılık, O'nun ilim istediği anlamı çıkarıyor menkıbeden. Dağ alıcı hamlığı, işlenmemişliği, fakat orijinalliği ve kuvvetli bir tabiatı, sanat ve şairlik kabiliyetini temsil eder. Yunus, bu vasıflarıyla, Hacı Bektaş ellerine gitmiş, o ilerde bilgi

dağarcığını doldurmuş, fakat henüz yeni yeni oluşan Hacı Bektaş izi tarikatlarının hiç birine girmemiştir. Sonra, dağdaki pişmanlık dönemi geliyor. Dağ, yalnızlığı, düşünceyi, riyazet ve murakabeyi sembolize eder. Buhranı, dağdan tekrar dönüşü, bir ara Yunus'un Hacı Bektaş erenlerinin yolunu tutmaya yeltendiği, fakat iş işten geçtiğini anladığı, bu yüzden belli bir ölçüde ırak, belli bir ölçüde yakınlık izi taşıyan Taptuk yoluna girdiği anlatılmak isteniyor. O türlü tarikatların yoluna ilk baştan girilir veya hiç girilmez. Çünkü: bütün dünya görüşünü, eşya hakkındaki ilk fikirleri toptan ve bir açıdan vermek isterler, fakat başka kaynaklara temas etmiş bir adamın dönüşü mümkün değildir. Yunus'un "sen derviş olamazsın" şiiriyle "eve dervişler geldi" şiiri de menkıbenin bu yorumunu gerçeklemektedir. "Ev", dervişlerin dışında oluyor. Demek ki, menkıbe, kanaatlerin aksine, Yunus'un Hacı Bektaş erenlerinden istiklâl ve şahsiyetini koruduğu, onlardan ancak bilgi topladığını aldıgını, onların da Yunus'un şairlik ve şahsiyet yanını gördüklerini ve hoş karşıladıklarını bildiriyor.

Yunus'un Taptuk Emre'yle olan menkıbeleri başka türden gerçekleri açıklamaktadır. Yunus'un Taptuk'un evine kırk yıl dağdan odun taşıması, hiçbir zaman da eğri bir odun götürmemesi, Yunus'un Taptuk Emre yolunda çalıştığını, ona daima elverişli ve sağlam, dört başı mamur müritler bulduğunun sembolüdür. "Bu kapıdan eğri bir şey girmez" derken, Taptuk yoluna girenler hakkındaki düşüncesini çizer. Ayrıca, kırk yıl hiç eğri odun

getirmemek gibi bir harika, Yunus'un hep ideal çizgiler peşinde koştuğunu, ideal bir dünyanın adamı olduğunu, reelde ideal çizgiler yakaladığını, "dağ"dan, yani kendine has bölgeden, yalnızlığından sihirli bir seçişle halk malzemesini en altın bir ölçü içinde biçimlendirdiğini anlatan, yani Yunus'un sanatına ışık tutan bir halk düşüncesi verimi oluyor bu menkıbe. Yani Yunus'un estetiği üzerine bir folklor anekdotu. Halk, Yunus'un şiirinin sansüel, duygucu bir plana değil, ideal bir plana sahip olduğunun farkındadır. Şiirin motifleri, imajları, kahramanlarıyla, duygulardan geometrisine kadar bütünü, tam bir ufuk edebiyatıdır. Her şiir, bir ufuk çizer. Sanki ırmaklar, dağlar, sürüler ve insanlar, bir takım hayaller halinde ufka çizilmiştir ve bütün sesleriyle orda yansır dururlar. Eşyanın ve gerçeklerin kokuları, sesleri, renkleri, biçimleri maddesinden çekilerek alınmış ve bir ipek-site kurulmuştur. Budur Yunus'un şiiri. Realitedeki güzellik, bir çırpıda, Yunus'un eli değip ufak bir noktası değişir değişmez, mutlak güzelliğe dönüşür. "Şol cennetin ırmakları" şiirindeki gibi. Böylece realist imkânlarla mutlak güzellik gerçekleştiriliyor.

Taptuk'un, Yunus'u bir kazana koyup kırk gün kaynattıktan sonra çıkarıp koklayışı ve: "Hâlâ dünya kokuyorsun" deyişinde onu yolunun devamcısı olarak yetiştirmek için çok çalıştığı, fakat Yunus'un şairliğinin buna engel olduğu, hâlâ dünya koktuğu, bu yüzden Taptuk'un gönülsüz olarak bu realiteyi kabul ettiği gerçeği yatar. Şeyhin dar-

gınlığı, Yunus'un ayrılıp gurbete düşüşü, sonra tekrar şeyhine dönüşü, Şeyhin: "Bizim Yunus mu?" diyerek onu affedişi, daha doğrusu O'na gücenmemiş olduğunu belirtmesi, hep Yunus'un "dâva" yoluyla "şair" yolundan ikincisini seçişinin ve bunu eninde sonunda şeyhine kabul ettirişinin hikâyesidir. Şeyhin, "bizim Yunus mu?" deyişi, Yunus'un endirekt yolla, sanat yoluyla da olsa; islâm yoluna çalışacağına, ödevini sanat yoluyla da görebileceğine inanç ve güvenini belirtmesidir. O demek istiyor ki, "Yunus halifemiz olmadıysa da yine de bizimdir. Bizim şairimizdir. Başka yoların değil, bizim yolun şairidir." Böylece bu lejant, Şeyhin, yetiştirmek için, bir eğitimci olarak, ilkin sert, sonra nasıl yumuşak davrandığını, toleransını, trajedilerdeki koro gibi, masalda halkı temsil eden Bacının, yani halkın Yunus'un şairliğini tasavvuf erbabına nasıl kabul ettirmeye çalıştığını ortaya seriyor: böylece, tasavvuf erbabı, Yunus'un şairliğini, şairliğinin değerini ve mânevî yollardaki gereğini tasdik etmiş oluyor.

Yunus'un Şeyhinin dargınlığında gurbete çıkışı ve yolda rastladığı, arkadaş olduğu üç kişiyle akşam yemeklerinde, onlar, her biri, kendi nöbetlerinde bir sofrayı indirirken, Yunus'un iki sofrayı indirışı ve bunun da farkında olmadığı kendi ermişliğinin yemişi oluşu, bunun üzerine artık yurduna dönmek gerektiğini anlayışını konu edinen menkıbe, taşıdığı iç anlamlar ve gerçekler ve halk sembolizminin kudreti bakımından başlı başına bir inceleme, nüanslar yangınıdır. Arkadaşları, içlerin-

den Yunus adına sofrâ istemişler, gökten bir sofrâ inmiştir. Yunus'sa bu işten kendini aciz görerek arkadaşlarının içlerinden adına sofrâ istedikleri şahıs adına, Allah'tan sofrâ istiyor ve çift sofrâ iniyor. Sonra da, mânevî tasarrufuna sığınarak sofrâ istenen şahsın, kendisi olduğunu öğreniyor, fakat arkadaşları kendisinin Yunus olduğunu öğrenemiyor, anlayamıyorlar.

Burada, "Yunus'un yol arkadaşları" doğrudan doğruya müritleri temsil ederler ve eriş yolunun adamıdır. Bunun da yemişi olan gök sofrasına, mânevî hazlara kavuşuyorlar. Örnekleri de Yunus oluyor. Yunus'un menkıbeleri ışık tutuyor onlara. Hâlbuki Yunus şairdir ve şeyh kadar topluma da bakıyor. Sanatı, toplumu perspektifine alıyor. Yolu, toplumun yolu olarak benimsiyor ve o yolla şeyhe doğru gidiyor. Bunun yemişi ise çift gök sofrasıdır. Biri mânevî yolun, erme yolunun yemişi, diğeri sanat, yani şiir. Her ikisi de Allah vergisi olmaları bakımından bir gök yemişi, gök sofrası. O, şiiriyle halkı erdirir, kendisi de bu erdirişle birlikte ermiş olur. O, halka sanat yoluyla gider. Ama halkın da "eriş"e yönelmiş olduğunu görür. Halksa, onun şiiriyle bu yöne dönmüştür. Böylece, halkın hemen gerisinde, halkın ötesinde kendisi durmaktadır ve birdenbire hiç ummazken kendini bulur karşısında. Enfüsle afâkın, halkla ermişin, sanatla ülkünün buluştuğu nokta. O zaman, kafasına takılan ve içini allak bullak eden soru birdenbire çözülür; artık "sanat mı, eriş mi?" meselesi yoktur. Gerçek sanat erişe götürür veya erişle yan

yana yürür. Eriş de sanatı destekler, besler, yüceltir ve yardımcı bilir kendisini. Çile, ikisinin de vazgeçilmez şartıdır. İkisi de şiddetli duyuslara götürür. Sanatla din, yüksek planda uyuyor. Tolstoy'dan da bir adım ötesidir bu. Tolstoy, Kierkegaard'ın estetik plan dediği sanattan din planına sıçramış ve o planda estetiği, sanatı red ve inkâr etmiştir. Yunus'sa estetik planını bir haz planı olmaktan çıkarmış, o planı çekip din planına uzatmış ve yerleştirmişti. Bu yüzden, yaşlılığında da hem sanat, hem eriş yolunun yemişlerini topladığını görmüştü. Ona çift sofraya inmişti gökten: Din ve sanat. Düz yoldan gittikleri halde arkadaşları, o, hem düz, hem dolambaçlı yoldan gitmişti. Onlar, doğrudan doğruya kendisinin mânevî tasarrufuna sığındıkları halde, O hakikatin toplumda büründüğü biçim, sanat ve şiir gücünü yedeğine alarak ilerliyor. Ve aldanmıyor. Çünkü böylece angaje olduğu afâkî gerçek, kendi gerçeği, enfüsî gerçektir de. Yani mutlak gerçek. Buradan, gerçek bir angajmanın, gerçeğe angaje olmanın çift kat verimliliği söylenebilir. Böyle bir yazar, sanat biçimlerinin sultanından kendisini kurtarmış, sanat ocağına kurumaz, tükenmez bir kaynak bulmuş olur. Sanat, bir yüksek fırınca, fikir, o ocağı besleyen maden damarlarıdır. Ocağı, ham madde vermezseniz ve buna rağmen ateşlemeye devam ederseniz, fırın, içindeki son kırıntı ve kalıntıları da yaktıktan sonra kendini içten yemeye başlar. Tersine, gerçek bir fikre angaje olmuş bir yazar, hem sanatın, hem fikrin yemişlerini toplar. Nitekim

Yunus'un, bu menkıbeden anlaşıldığına göre, ömrünün son zamanlarında, gerek şiirin, gerek düşünce ve gerek ülkü çalışmasının halk tarafından anlaşıldığını gördüğü, bu çift başarı sevincini tattığı, kemal yolunun tamamlanıp anayurda, ölüm ötesine huzur içinde geçiş günlerinde, önüne çift maide (gök sofrası) halinde bu ilâhî nimetlerin saçıldığını idrak ettiği ortaya çıkıyor.

Nihayet, menkıbeler Yunus'unda, üzerinde duracağımız son bir nokta, Molla Kasım adlı şeriat bilgininin Yunus'un şiirlerini okuması ve değerlendirmesi olayı. Molla Kasım, bir ırmak kıyısında oturur ve şiirleri okumaya başlar. Bin şiir okur ve bunları şeriata aykırı bulur, bunları yakar, sonra bin şiir daha okur, onları da uygun bulmaz; uygun bulmadıkça suya atar. Üçüncü bin şiirin birinci şiirinde kendisinin bu merhametsiz hükmünü îmâ eden bir şiirle karşılaşır. Bu sefer, hatasını anlar ve böylece geriye bin şiir kalmış olur. İşte, insanların okuduğu şiirler bu şiirlerdir. Fakat yandığı için duman olup havaya karışan ve suya atıldığı için balıklara yem olan şiirlere acımanın yeri yoktur: çünkü bu şiirleri de kuşlar ve balıklar ezberlemiştir. Kalan bin şiiri nasıl insanlar okuyorsa, yakılan bin şiiri gökte kuşlar, suya atılan şiirleri de suda balıklar boyuna okumaktadır.

Molla Kasım'ın, 2001'inci şiirde kerametli şiire rastlamasının arkasındaki gerçek, Yunus'un belki, şiirleri tek tek ele alınırsa, şeriatla bağdaşmaz gibi görünen şiirlerin bütünü göz önünde tutulursa keramet denecek ölçüde islâma ve onun

şeriatına uyacağı gerçeğidir. Şiirlerin üçte ikisi, bütünü hakkında bir fikir verecek bir miktar demektir. Şiirin gerçek niyeti ise, şiirin ilk lâfzî anlaşılışında değil, şiirlerin bütünüdür ve her bir şiirin de gerçek anlamı, bütünün anlamı içindeki yerindedir. Böylece, genç ve ateşli şeriat bilgininin bir sembolü olan Molla Kasım, şiirlerin bütünü hakkında fikir edinince, değil şiirin islâma aykırı oluşu, islâmın en tesirli yansıtıcısı olduğunu fark ediyor. Buradan, Yunus'un başlangıçta anlaşılmadığı ve toplumun en dikkatli ve zor kabul edici katı olan bilginler tarafından şüpheyile karşılandığı, fakat şairliğinin ilerlediği, şiirlerinin çoğaldığı bir dönemde, bu şiirlerin islâm açısından zararlı olması bir yana dursun, onu her vasıttan daha üstün bir güçle yaydığı, yerleştirdiği, insanlara din sevgisini aştığı görülerek Yunus'un toplumun her katı tarafından, hatta bilginlerce de islâm şairi olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Bu yorum, şiire okur (kari) açısından bakmaktır. Bu yoruma göre, Molla Kasım, okurun mücerret bir örneğidir. Fakat okurun, mücerret, Üstad Necip Fazıl Kısakürek'in deyişiyle, etsiz kemiksiz okurun bir bakıma yazar veya şairin bir benzeri olduğu düşünülürse, Molla Kasım, bir bakıma da şairin içindeki esprit critique'tir, otokritik benidir. Şiirlere, şairleriyle olan ilgisi ve şiirlerin oluşu açısından bakarsak, bir bakıma, Molla Kasım, Yunus'un kendisidir ve şiirlerini kritik ede ede meydana getirmekte ve insanların karşısına bir şiir çıkarabilmek için iki şiirlik müsveddeyi yakmakta ve yırtmaktadır. Şiirlerin değeri ve islâma uyarlı-

ğı ve yararlığı için çektiği sıkıntı ve azabın sonu yoktur; zaman zaman şair umutsuzluğuna kapılmış, şiirlerini yakmış ve yırtmıştır. Fakat halk, tertiplediği menkıbesiyle, büyük bir incelikle ve saygı duygusuyla, Yunus'un karalamalarının, şiir provalarının dahi boşa gitmediğini, onu da kuşların ve balıkların okuduğunu söyleyerek belirtiyor.

Bu iki yorumdan, birincisinde şiire okur, öbüründe ise şiire şairi açısından bakışı ele aldık. Bir de daha önemlisi, şiire, doğrudan doğruya şiire bakmak. Yunus'un şiiri üzerine kafa yormak vardır bu menkıbede. Şiirlerinin bir kısmını kuşların, bir kısmını balıkların ezberlemesi, Yunus'un şiirinin yapısı hakkında bir fikir verir: tabiattaki bütün sesleri toplayan bir şiir ritmi tutturduğu fikrini. O kadar ki, sanki Yunus, kuş sesleri ve balık hışırtılarını şiirine yerleştirmemiştir de, Yunus'un şiir ritmi, tabiatın içine doğru uzamış, kuşların dilinde ve balıkların vücudunda ses olmuştur. Sanki Yunus, yalnız insan sesinin değil de, oluşun senfonisini yazıyor. Şiir, hilkatin sırrına öyle dokunmuştur ki, insanda bitmiyor ve durmuyor, öbür canlılara uzuyor.

Böylece Yunus'un şiiri, tabii oluyor. Tabiatın yüreğindedir bu şiir. Kuşun ve balığın yüreğinde. Şiir aklı aşıyor, eşyaya geçiyor. Anlamı taşıyor. Yaratılıştaki şiir bölünmeyen bir bütündür; insandaki şiirse, bu şiirin bir parçası. Şiir, şiir olmaktadır çıkıyor, zikir ve dua çizgisine ulaşıyor. Kuşlar ve balıkların zikri gibi Yunus'un şiiri de yüzde yüz samimiliktir.

**Süleyman kuş dilin bilir dediler
Süleyman var Süleymandan içeri**

Aslında hilkat sırrı bir kuş dilidir ve kuşlar, balıklar, Süleyman içinde Süleymandırlar. Ve eşya, iç içe açılan kırk kapı gibidir, iç içe açılan Süleymanlardır. Ve Yunus'un şiiri, eşyadan ve akıştan Süleymanlar devşirir.

**Beni bende demen, bende değilim
Bir ben vardır bende, benden içeru**

Derken, eşyadan bir takım ben parçalarını topluyor, böylece eşyadaki benlerden yeni bir ben yontuluyor; bu ben, insanın içindeki benin bir yan kısmından başka bir şey değildir. İç benden. Karında Yunus taşıyan balık bir parça Yunuslaşmıştır. Kuş ve karınca da, kendisiyle konuşup görüştükleri için, O'nun sohbet iklimine girdiklerinden bir parça Süleymanlaşmışlardır. Bu bir "empati" olayıdır. Sempatiden daha ileri bir hal. Müridin yer yer kendinde şeyhini yakalaması. Yunus da şiiriyle kâinatı, öyle etkisine alıyor ki, kuşlar ve balıklar müridi ve şahidi oluyorlar. Ve Yunus, şiirin "idea"sını yakaladığı için, varlık planı, kuşlar, kurtlar ve balıklarıyla tüm dünya, Yunus kesiyor. Kâinat, baştanbaşa Yunus kesiyor.

ŞİİR

Yunus'un şiiri de, her şairinki gibi, iki açıdan birbirine girişik, birbirinden ayrılması güç, ancak iki hâkim çizgi halinde takip edilebilir; kendine mahsus yanıyla, çağa mahsus yanı bakımından. Çağın Yunus Emre'nin şiirine düşen gölgesi, daha doğrusu olağanüstü bir ödevle yüklü bu çağın bütün ağırlığıyla Yunus Emre'nin şiirinin üzerine çöküşü, güçsüz bir şiir olsaydı, şüphesiz onu ezecekti. Tersine, bu şiir, bir savaş pilotu gibi, bu çağ içinde çelikleşiyor. Nasıl bir insan gündelik işlerle savaşta ayrı ayrıysa, savaş, insanı ayrı bir renge boyuyorsa, olağan çağlarla, yeni misyonlarla yüklü çağların, her davranışı ve insanı birbirinden bu denli farklıdır.

Boyandım rengine solmazam ayruk

veya

Aşıma zehr-i katil katmışam ben

veya

**Ballar balını buldum
Kovanım yağma olsun**

veya

**Zehirle pişmiş aşı
Yemeğe kim gelir**

gibi mısralarda da kâh zehir, kâh bal diye andığı, çağın çağırıldığı ödevdir. Zehir, ödevin güçlüğü, bal-
sa, ödevin yemişidir, sonuçtur; çağa ve insanlığa kazandırılan, insanı mutlaka yaklaştıran, insan kulağına mutlakin dayanılmaz sesini, sirenlerin büyüğü sesini duyuran, mutlak duygusunda sonsuzlaştıran din çizgisidir; islâmı yeni topraklara götürmek, hidayeti yeni insanlara ulaştırmanın karşılık beklemeyen hazzıdır.

**Ballar balını buldum
Kovanım yağma olsun**

beytinde, Yunus, ülküyü bala, kendi sanatını kovanına benzetiyor. O, balların balına dönüktür. Sadece balla dolu olan sanat kovanı verimlerini ise halka bırakıyor. Yine burada, Yunus'un poetikası ortaya çıkıyor. Öz, ama malzeme olan öz değil, poetik öz, hem de şiir biçiminden önce gelmektedir. Çünkü: özle biçim arasında bir ilgi, birbirini doğuran bir yapı ilgisi vardır. Ballar balını bulan için, kovanın yağma olmasının ne önemi var? Kovan boşalsa da, yeni balla dolması işten bile değildir. Ama balın kaynağı kuruduğu anda, artık kovanın bir değeri kalmaz.

Samimilik, bitmeyen bir günah duygusu, se-rapsı bir ufuk özlemi, kesiksiz bir eksiklik yankı-sı, içte hiç durmaksızın çınlayan metafizik ürper-ti, ölümün yaşanması, mezarın, ölüm ötesinin gü-nübirlilik bir çerçevede tadılması, su şırıltıları, ta-biatın cennetleşmiş parçaları, kılıç gibi yükselen dağ, kuş seslerinin yumuşaklığını bir ciğer ağrısı gibi alışın verdiği eziklik, içteki yılgıyla tabiattaki sevinç örgüsü arasındaki bağdaştırılamaz kopuk-luğun insanda doğurduğu elle dokunulur absürd-lük kaygısı, vehim, toprağın kabarıışı, altında bir insan saklıyormuşçasına kabarıışı, yılların üst üs-te karlar gibi yığılıışı, Yunus'un şiirini ören çizgi-ler... Yunus'un "kendi" yanının iç oluş yaprakla-rı... Bu, öte yandan, bir uyurgezer gibi dolaşırken, içinde yer aldığı tabiatın girinti çıkıntılarını, kı-mıldanış, parlamış, çınlayış halindeki rölyeflerini zapteden bir şairin yalnızlığıdır. Yunus'un yalnız-lığıdır. Ölüşü üç gün sonra duyulacak ve ölüsü so-ğuk su ile yıkanacak ve hakkında "bir garip öldü" denilecek kadar bir yalnızlıktır bu yalnızlık. Eser, bu yalnızlığı gözle görülür, elle tutulur yapmak, içteki yalnızlığı dışarılamaktır.

Yunus Emre'nin şiirlerini, tabiatla ilgili lirik parçalar, ölümle ilgili metafizik ürünleri ve inanç-la, islâmın temelleriyle sarılı inanç perspektifli şi-irler olarak ayırabiliriz. Üç tip şiirde de, Yunus'un kendini yalnızlığın ve hiçliğin elinden çekip alma ile çağın insanının sıkıntısını eritme ve onu şüphe yangınından kurtarma, ona yeni yön ve hız verme arasında bir denge kuruluyor. Daha doğrusu, her

şiiir, ilk çııırpıda, Yunus'un kendi derdini haykırışıdır. Ama bu haykırış bir kere var olunca, var olur olmaz yalnız, Yunus'un olmaktan çıkıyor, çağın ve bütün insanlığın doğum sancısı oluyor. Doğum ağrıları şiiirleridir bu şiiirler. Bir doğumda, eşyanın taptazeliği, çarşafaların apaklığı, kanın kıpkırmızı, reelin metafiziğe bitişikliği, sevinç ve acı çığııllıklarının iç içeliği, yenilik, yenilik, yenilik kavrar çevreyi. Bu şiiirlerden, bir "doğum"un, bir "doğuş"un uyandırdığı, ayağa kaldırdığı bütün sevgileri, duyguları, korkuları, umutları, çııılgınlıkları, al tutmalarını, sayıklamaları, melankoli ve neşe heyemolarını, av kokusunu devşiiiriyoruz.

Metafiziği kurcalayan şiiirlerinde Yunus, spekülasyonlar yapmamış, en abstre ve en konkreyi yapısında barındıran ve birleştiren "ÖLÜM" üzerinde durmuştur. İnsanların gözü önünde duran ve anlaşılmaızlığın, bilinmezliğin bir uçurum ağzı gibi açıldığı bir gerçektir ölüm. Yunus, ölüm duygusunu artırmak, ölüm fikrini kabartmak, ölüm dehşetini uyandırmak için keskin keskin tablolar çizer. En canlı olan ölümdür. Birçok şiiirlerinde, sabahları mezarlığa uğradığını, onları nasıl dağılmış ve perişan olmuş gördüğünü anlatır. Ordan, orada yatanlara geçer. En eski çağdan beri nice ulu kişiler, peygamberler, en güçlü kişiler, kahramanlar hepsi orada yatmaktadır. Ölüm, mezarlık, sanki ruhun metropolüdür. Ruhların şöleni. Her tarafta ruh meşaleleri yanar, Yunus'un şiiirinde bir mezar açılmaya görsün. Yalnız, Ömer Hayyam'ın ölümde herkesin eşitlenişi yaklaşıımıyla,

Yunus Emre'deki, bütün hayatın ölüme dönüşmesi ve çevrilmesi aynı izi bırakmaz insan üstünde. Ömer Hayyam (HİÇ) hesabına işler bu temayı. Her şey sonunda hiçe doğru gider. Bu dünya, hiç içinde parlayan ve derhal sönen bir kıvılcımdır, her insan için. Zekânın her problemde attığı adımların son ucu, hiçliğin karanlığına dalar. Hiçin karanlığına karşı tek çare, bir rint yaşayışıdır. Yunus'taysa ölüm, bir hiçlik değil, daha diri ve daha canlı bir hayattır. İnsanlar orda safralarından kurtulmuşlar ve yüzde yüz hâle gelmişlerdir. Bu hayatı da anlamlandıran, bu hayata ışık tutan, ışıkları pırıl pırıl yanan bir şiddetli öğlendirdir. İnsanı boş gururdan kurtarır, kıskançlık, kötülük gibi insanı küçülten özelliklerin boşluğunu duyurur insana. Ama iyiliğin ve erginliğin ölüm ötesi özelliklerle akrabalığını da yansıtır. İnsanı sorumluluğuna, her an kendini hesaba çekmesine yönelir. Ölüm, bir ipek böceğinin bir kelebeğe dönüşmesi, bunun için bir koza örmesi, şiddetli doğum acıları çekmesi, bir eser bırakması, son olgunluğa doğru ilerleyiştir. Hayyam'daki gibi hayatın diyalektiğinde yok oluşa doğru bir gidiş değil, daha sağlam bir varoluşa doğru bir gelişim vardır.

Bilgi çizgisinin doğru çizgi, sanatın dolambaçlı, labirentçi olduğunu iyi bilen Yunus, ölümü daha canlı haliyle yakalamak için onu doğrudan söylemez. Onu bize mezar taşlarına sordurtur. Ama ölümlerin başları ucuna dikilip duran bu taşlar, hiçbir şey söylemezler, dilsiz ve sağırdırlar.

**Başları ucunda hece taşları
Ne söylerler ne bir haber verirler**

Büyük sanatçılar, üzerinde durduğu gerçeğin üzerine eğilir ve onu, asıyla bulmaya çalışır. Sanki üzerinde durulacak tek konu odur ve sanki o konuda daha önce hiçbir şey bilinmemektedir. O, yavaş yavaş keşfedilir. Parça parça. Yunus da böyle. Ölüm sırrı aranırken, eşya bile susar ve merhametsizdir. Mezarları anlatırken de:

**Boşanmış damar, akmış kan,
Batmış kefenleri gördüm.**

der. Boşanan damar, akan ve bir tortu halinde mezar dibine biriken kan, yere mi, vücuda mı battığı belirtilmeksizin, yani batış oldukça mücerret tutularak battığı söylenen, âdeta sadece batan, ama niçin ve nereye battığı önemsiz kefen. **BATMIŞ KEFEN** imajı kadar ölüyü capcanlı ve abstre bir anlatışla anlatan bir başka imaja, değil Türk Edebiyatı, Dünya Edebiyatında bile güç rastlanır. İnsanın ölüme geçerkenki çektiği acı, insanın ölüm karşısındaki bu ilk sefaleti üzerinde, Yunus, öbür şairlerden, hattâ denebilir ki, gelmiş geçmiş bütün şairlerden daha çok durmuştur:

**Bu dünyada bir tek şeye
Yanar gönlüm göynür özüm
Yiğit iken ölenlere
Gök ekini biçmiş gibi**

Bir gencin ölümü ancak bu kadar sade, içli ve yeni olarak anlatılabilir. Genç kişi, bir "gök ekin"dir. Ölüm, onu biçer. Biraz önce, göğe doğru

dimdik duran başak, şimdi yere düşmüş, ayaklar altında eziliyor. İşte, ölüm böylesine evrensel bir oraktır. Bazen, yine o ölüm “ejderhaları bile ezen” bir şeydir. Ölümün gücünü, Yunus, onun parlak zıt rengi olan hayat leitmotifleriyle anlatır. “Gök ekin” gibi. “Teneşire düştü gönül” deyişi gibi. Ölümün bir vasıtası olan teneşir, hayatın merkezi olan gönülü içine alıyor. Böylece ölüm, gönülü bile teneşire düşüren acımaz bir kudret oluyor. Tabut bir ağaç attır. İnsanı ona bindirir ve götürürler ve bunu kimse önleyemez. Genç bile olsa, dinlemezler, gök ekini gibi biçerler. Gönül bile ölümün bu amansız baskınından kurtulamaz ve teneşire düşer. Hayatın en arı hâli gül ve çiçek bile, bu konunun elinden kendini kurtaramaz ve:

**Rengi döner günden güne
Toprağa dökülür yine**

Yunus'un, ölüm ve ölüm ötesi kadar, ölüme geçişin trajiği üzerinde duruşu, insanın maddî hazlara ve “ten”ine hizmet edişine kendini kaptırmasınını öğütlerken sağlam vesikalara sahip olmak içindir. Ölüm, bir aç kurt gibi vücuda saldıracağına ve bu ten, korkunç acılarla çürüyüp gideceğine, bu vücut içine kefen batacağına ve bu damar boşanacağına ve bu kan akacağına göre, mal ve mülk, har vurup harman savuracaklara kalacağı halde, sırf maddeye ve beden hazlarına bir ömür harcamak akıl kârı olamaz.

**Ne beslersin bu teni
Sinde kuş kurt yer gider**

beyti bütün bu fikirleri bir şimşek üslûbuyla özetler. Vücudun ölüşünde bu kadar dehşetli tabloları çizen şairin, ölmüş eski büyüklerle bir ruh şölenine çevirdiği ölüm ötesinin huzur ve sükûnlu, arı hayatı arasındaki zıtlık, aslında şairin dünya görüşünde bir uyum içindedir. Bu dünyada fâni varoluşlara değil, sonsuz kalıcı değerlere sarılmamızı, gerektiğinde en realist, gerektiğinde en ideal çizgilerle anlatmayı denemenin, birbirine zıt parlak iki rengin birbirini daha iyi belirtmesi gibi, biri öbürünü tamamlayacak bir tablo ustalığının örnekleridir bunlar.

Bir islâm şairi olduğunun iyice şuurunda bulunan Yunus, islâm metafiziğine uygun olarak, ölüme, hayata, hayattan ölüme geçişteki çetinliğe ayrı ayrı değer verir. Hayatı bir Tanrı nîmeti olarak bütün sevinçli ve güzel yönlerinden yakalar. “Her nefes ölümü tadıcıdır” ilâhî kaidesinin ışığında ölüme geçişin trajiğini çizer. Ve bütün bir islâm mistisizmi açısından ölüm ötesine ışık tutar. Gerek hayatın güzel yüzü, gerek ölüme geçişin asık ve buruşuk suratı, gerek ölüm ötesinin ebedî yeşil çehresi için insanın daima aşkla, ilâhî sevgiyle ayakta durması gerektiğini kabul edelim ister; tek aşktır ki, bizi bu değişik şartlarda bir birlik içinde ve varlık halinde tutabilir. Bunun için:

“Bir dem aşksız olmayayım” duasıyla Allah’a yalvarır. Bir de hayat temlerinden örnekler verelim:

**Bu dünya bir gelindir yeşil kızıl donanmış;
Kişi yeni geline bakar bakar doyamaz**

Bu dünya, insanın bakıp bakıp doyamadığı kızıl, yeşil donanmış pırıl pırıl bir gelindir. Ölümü en sâkin ve soyut çizgilerle anlatan Yunus, ölüme geçiş acılarını en dehşetli imajlarla, hayatı da, bir çocuğun dünyaya bakışı kadar taze, renkli ve parlak, canlı kelimelerle anlatıyor. Bu dünya imajı, Lorca'nın şiirleri kadar canlı ve renklidir.

Aynı şekilde, çocuğun gençliğe geçişini anlatırken, Yunus,

**Bu çağ ile sakal biter
Görenin gülmesi tutar**

diyor. Sakalı yeni bitmiş bir insanın, kimsenin büyüdüğüne inanamamasını, bu psikolojik realizmi yakalarken Yunus insanı şaşırtır. Ve insanın doğuşu imajı da hep aynı hayat güçleriyle canlandırılır:

**İlk yaz güneşi gibi
Mevc urup doğa geldim**

Bunlar, Yunus'un ayrıntılara bile müthiş dikkatleridir. Yaz başlangıcı güneşinin, bahar güneşinin dağın ucundan çıkarken, âdeta hoplaya hoplaya, sıçraya sıçraya çıkışı, döne döne yükselişi duygumuz, yeni sakalı biten bir insana güler gibi oluşumuz, yeni geline bakıp bakıp doyamayışımız gibi psikolojik nüanslara bu dikkat, şairimizin günlük yaşayış duygularında bile ne kadar sıhhatli ve canlı, uyanık ve çevik olduğunu, gözün ve duyguların, gönül ve akıl gibi nice ayakta durduğunu, şairin her yönüyle eşyaya ve eşyanın gerisindeki gerçeklere çevrik beklediğini gösterir bize.

Metafizik düşünceler ve ölüm ötesine bakış, onun günlük idrak akışını iptal edememiş, felce uğrattırmamış, gölgelememiş, karartmamıştır. Tersine, eşyadaki, içteki ve dıştaki her kıpırdayış, o ebedî fonun ışığında önemli ve değerli, dikkate yarar ve yaraşır bir pırıltıdır. Sabah güneşin bir çocuk gibi bir dağ ucundan zıplaya zıplaya çıkışı, sekerek yükselişi, sakalı biten bir çocuğa insanın gülesinin tutması, baka baka doyulmayan kızıl, yeşil bir yeni geline benzeyen bütünüyle bu dünya, bütün güzel bir nimetsi akışıyla bu dış hayata karşılık içteki sürüp giden aşk, yani iç hayat akışı birleşerek, ebedî kaynağa doğru akıp giderler. İçteki aşk, dışın fâniliğini ötenin ebedîliğine çeviren, dönüştüren bir köprüdür. Veya dış hayatı bir ırmak yükü gibi sırtına alıp denize götüren bir ırmaktır.

Yunus, hayatla ölüm arasındaki ilişkiyi:

Senin ömrün ok gibi yay içinde dopdolu

Dolmuş oka ne durmak ha sen anı attın tut

beytinde kısaca anlatıyor. Ömür, yani hayat, yay içinde dopdolu bir oktur. Yaşayış gerginliğini, her an ölümün çatabileceğini bu DOLMUŞ OK, yay içinde bu dopdolu oluş açıklar. Fakat bu ok, sonsuza kadar duramaz. Bir gün atılacaktır. Hedefse ölümdür. Matematik bir kesinlikle bu böyle olduğuna göre, insanın ölüme ayarlanması sağduyuya elverişli olan tek iştir. İnsana ok hedef için gereklidir, yoksa hedef ok için değildir ve ok hedef değildir.

Lirik dediğimiz şiirler, halk duyuşlarıyla da il-

gili olarak, tabiatla insanın yalnızlığı arasındaki ilişki veya tezadı ana tema olarak alır. İnsanla tabiat arasındaki gerginlik, yabancılık, insanî duyuşla tabîi oluş arasındaki şiddet farkı, yön değişmesi, çatışma ve bağdaşmazlık söz konusudur. Tabiat çılginca güzelse, insan ondan bir anda mutlak mahrumdur. Sanki kendisiyle onun arasında bir engel vardır. Atılan her bağ tutmaz, her köprü düşer, konan her taş devrilir. Mezar taşları bile hep devrilir. Dağ, insanın karşısına, bir harâmi gibi çıkar. Tabiat, bütün bir güzellikle donanıksa, tam o anda insanın içi üşür, içine kar yağar kişinin.

Harâmi gibi yoluma

Arkurı düşen karlı dağ

şiiirinde de görüldüğü gibi, Yunus, tabiatı “karlı dağ” sözüyle sembolleştirir. Haram ile harâmî arasındaki kelime benzerliği, nefse tabiat arasındaki keyfiyet benzerliğine denktir. Tabiatın isteklerine cevap veren, dolayısıyla içteki bir gerçekleşmesi, toplanması ve tohumlaşması olan nefis, insanın yolunu, eşkıya gibi kesen bir karlı dağdır sanki. Yine:

Karlı dağların başında

Salkım salkım olan bulut

Saçın çözüp benim için

Yaşın yaşın ağlar mısın

beytinde olduğu gibi, bir yanda tabiatın ihtişamlı ve parlak çizgisi, öte yanda bulutlardan bile kendisine ağlamasını isteyen bir iç yalnızlık. Ama ta-

biat ağlamaz. Nefse cevap verse de, daha doğrusu nefsi kamçılansa da, ruha cevap vermez. Arada bir perde vardır, delinemeyen bir zar vardır. İnsan, tabiat içinde ona yabancı, dolaşır durur.

Gurbeti anlatan şiirlerinde de, Yunus, gittikçe artan bir şiddetle, gariplik duygusunu, en uç noktaya kadar götürür. Bir garibin öldü denilmesi, ölümün üç günden sonra duyulması ve soğuk su ile yıkanılması bu merhaleleri anlatır. Bu sefer, “Karlı Dağ”, “Soğuk Su” olmuştur.

Buradan, Yunus’un insan ve şair anlayışına çıkılabilir. “Dertli Dolap” şiiri, bir bakıma, Yunus’un poetikasıdır. İnsan, Dağdan “yani tabiat-tan” hezeni (yâni nefsi, vücudu, bedeni) getirilen, buraya uymadığı için “türlü düzeni bozulan”, bir türlü bu dünyaya alışamayan, bu şartlarla uyuşmayan, ona daima yabancı, dertli bir dolaptır. İnleyen bir dolaptır. İnsan ve şair bir dertli dolaptır. Dolabın iniltisi de şiir.

Suyum alçaktan çekerim

Dönüp yükseğe dökerim

beytinde de, insanın toprakla, gökle, süflî ve ulvî âlemle, nefis ve ruh dünyasıyla olan alâkası, bir çırpıda en güzel bir örnek, bir benzetiş içinde canlanıveriyor.

Ben bir usanmaz ozanım

Derdim vardır inilerim

beytinde de, insanın bu dünyaya uymazlığı, yabancılığı yüzünden nasıl inlediği ve “usanmaz ozan” haline geldiği açıkça söylenerek insanla ta-

biat ve şiirle tabiat, sanatla tabiat arasındaki ilişki îmâ edilmiş oluyor. Şairin oluşumu, tabiat parça ve unsurlarını kullandığı halde, ona nasıl karşı çıktığı, ondan nasıl yakındığı, insan, sanat ve şiir için çilenin birinci şart olduğu, su dolabı ve yaptığı iş, sesi düşünülünce anlaşılıyor. Dolap, ayrıca biçimin (şekil)in sembolüdür. Su ise muhtevadır (öz). Su, dolaba gelip çıkıp gidiyor ve dolaptan bir ses çıkıyor. Sürekli bir inilti.

Derdim vardır inilerim

mısraının her kıta sonunda tekrarlanması ile gittikçe artan ve kuvvetlenen bu şikayet sesi, ritmdir. Şiirin sesidir. Su akıp faydalı oluyor. Böylece, muhtevanın verimli ve faydalı olması gerekiyor. Biçimse, şairin şahsiyetinden, iç biçimden, mizacından kopup gelen kalıptır. Yani dolap, hem şairin kişiliği, hem o kişiliğin tek şiire yansıması olan biçimin imajıdır. Çıkan ses, şiirin eksilmemesi gereken sesidir. Dolapların belli biçimi, vezne, sesin hep aynı şekilde oluşu kafiye ve iç ritme denk alınabilir. Şüphesiz, Yunus, bu şiirde insanı, insanın bu dünyadaki konumunu, kendi öz yalnızlığını anlatıyor. Ama şuuraltı itmeleriyle ve sembolizasyonu ile de, aynı şiir, şairin poetikası için bir çıkış noktası olmuştur denebilir. Ya da şiirin gücü, çok taraflılığıyla bunu da çıkarmaya elverir.

Yunus'un üçüncü tip şiirleri, ferdin, tarihî-iç-timaî yanına cevap veren şiirlerdir. Burada değer hükümleri gelir. Din, ideoloji, ahlâk. Lirik katla metafizik tabaka arasında sık sık bağlantı kuran şiirleri olduğu gibi, bu sefer de, metafizik tabaka

ile kültür tabakası arasında ilgi deren şiirleri bir grup meydana getirir. Bu şiirlerde, islâm, bütünüyle bir ruha geçirilmek istenir. Allah ve peygamber sevgisinin şiirleridir bu şiirler. Peygamberler, yani en üstün örnekler her şiirde bir iki çizgiyle yüreğe işlenir. Bu çizgiler yürekte gitgide derinleşir. İslâmın temelleri ve yüce ahlâkı öğretilir. Cennet ve cehennem, ilerideki ceza ve mükâfat dünyası, elle dokunuyormuşçasına yaklaştırılır insana. Bu dünyanın çizgilerinin içinden seçilen bazı unsurların mücerretleştirilmesi veya daha müşahhaslaştırılmasıyla olur bu. Bir kuş, nasıl çerden çöpten, içinde bir doğuş ve bir serüven geçen ve bir ömür tamamlanan bir yuva yaparsa, Yunus da bu basit elemanlardan bir öteki dünya kurar. Bu şiirlerin genel etkisi, insanın içinde bir müslüman örür. Sonra içte büyüyen bu müslüman, insanın bütün ruhuna ve kalıbına doğru genişleyerek onun şahsiyetini meydana getirir, insan bir islâm tablosu olur. Yunus bunu yaparken, ilgili âyet ve hadislerin türk dilindeki en yaklaşık anlam imkânlarını kullanır.

Adı güzel, kendi güzel Muhammed

mısraı, bir nevi, salâvatın türkçe karşılığıdır. Yani o fonksiyondadır. Yalnız kelimeleriyle değil, ritmiyle, sesiyle de. Anlam ve sesin, kuruluşun uyandırdığı genel etkiyle, bıraktığı esas izle.

Her kancaru bakar isem

Gördüğüm seni sanayım

beyti de, "yüzünüzü nereye çevirirseniz çevirin

orada Allah'ın yüzüyle karşılaşacaksınız" âyet anlamından bir ilham değil midir? Yunus, böyle Kur'an ve hadislerin ışıklarından örülen islâm mesaj ve kültürünü, türkçede bir baştan sona bağlantı halinde işlemiş ve bu kültürü türk ruhuna geçirmiş, böylece çağının gereği şairlik ödevini yerine getirmiştir. Erimiş bir maden gibi islâm ruhu, şiirlerinde donup biçim almıştır. Bu, şairin bir köke bağlantı halidir. Yalnız bağlantı halinde başarısı, öbür şartlar dışında şairin bu bağlantısının, aynı zamanda şahsî ve samimi dünya görüşü olması şartıyla mümkündür. Yani bu görüşler, onda yaşayış haline gelebilmeli, ruhun derinliklerine kök salabilmeli, yani şairin var oluş şartı olmalı. Ekzistans şartı olmalı. O olmadı mı var olamaz.

Bu noktadan giderek, Yunus'un niçin halka eğildiği, sade türkçesi, hece ölçüsünü esas ölçü olarak alışı anlaşılabilir. Çünkü: O, türkün ilerideki çağlardaki ödevini biliyor, onun için var gücüyle onun dil ve edebiyatını kurmaya, geliştirmeye, ilerletmeye çalışıyordu. türk duyarlılığını sonuna kadar işledi. Böylece, islâmın türklerle kaynaşmasının ve türkü, islâmı misyon olarak benimseyen bir toplum haline getirmenin bütün kıvrımlarını çekti. Bazı şiirlerinin hem heceye, hem arûza uyuşu, biçim bakımından da bu kaynaşmayı isteyişinin ve şuurunun işareti olsa gerek. Veya, islâm ruhu ve türk yapısı, onda öyle kaynaşmıştır ki, şiirin biçimi, ölçüsü, sesi, bir yandan türk dili sanatının özel, öbür yandan islâm sanatının genel

çizgilerine uyar. Koşmayı da, gazeli de kullanır, şiir biçimi olarak. Yani o halk sanatıyla vatan aşan genel sanatı birleştirmiş bir altın sentez peşindedir. Fakat sonradan, tarihî-sosyolojik sebeplerle bu iki çizgi birbirinden ayrılmış, Yunus yolunda tek ve benzersiz kalmıştır. Yunus'un bu sentezci yanının, Osmanlı tarihi boyunca türk şiirine hâkim olamayışının başlıca sebeplerinden biri de, tekke şiirinin Yunus çizgisini o güç ve o nitelikte koruyamamasının, zaman zaman mezheb sınırlarında kalınmasının, istisnalar bir yana, bu şiir janrını belli bir doğrultuda duralatmış olması gösterilebilir. Bu janr, Cumhuriyetten sonra, bir ara tekrar dirilir gibi olmuşsa da, çağın şartları, içtimaî değişmeler, İkinci Dünya Savaşı'nın ruhlarına getirdiği kara renk, tekrar kaybolmasına sebep olmuştur.

Yunus, şiirinde bitmeyen bir arayıcılık içindedir. Bu yüzden, daima yeni kalmanın sırrını yakalamıştır. Bu sırrın nüanslarda olduğunu bilir. Meselâ, başka yazarların da belirttiği gibi, Hey biçare Yunus Emre demez de:

Hey Emrem Yunus biçare

diyerek, şiirdeki ufak bir değişmeyle bir büyü mısraı kurmuş olur.

Yunus, şiirin her yönünü, her kıvrımını kurcalarken, ancak çağımızda şiir alanına çıkmış bulunan irrasyoneli de yakalar. Bir çırpıda irrasyonelle sıçrar:

Çıktım erik dalına anda yedim üzümü

Gerek şiir, gerek çile yolunda Yunus'un nere-
lere vardığını gösterir bu şiir. Garip duygular ala-
nına. Bir yaz günü, Van'ın üstündeki Erek Dağla-
rına çıkıldığında rastlanan o garip çiçekler gibi
olan duyuların harikalar iklimine ayak basmıştır
Yunus çilesinde. Ve zaten bu ikisi birbirine bağlı.
Biri öbürünün anlatılışı. Dertli dolap ve iniltisi.
Artık bu çilede ve iklimde, soğuk mantık yıkılıyor,
klasik mantık çöküyor; yerine irrasyonelin mantı-
ğı geçiyor. Öğreniyoruz ki, Rilke'nin dediği gibi,
"Evet, her şey mümkündür". Bir nevi sürrealist
bir mantığın ve aklın şiiri. Absürd ve irrasyonelle
çeliğine su verilmiş bir aklın.

ŞİİRLER

GÖK EKİNİ

Geldi geçti ömrüm benim.
Şol yel esip geçmiş gibi.
Hele bana şöyle gelir:
Şol göz yumup açmış gibi.

İşbu söze Hak tanıktır.
Bu can gövdeye konuktur.
Bir gün ola çıka gide:
Kafesten kuş uçmuş gibi.

Miskin âdem oğlanını
Benzetmişler ekinciğe:
Kimi biter, kimi yiter,
Yere tohum saçmış gibi.

Bu dünyada bir nesneye
Yanar içim, göynür özüm:
Yiğit iken ölenlere
Gök ekini biçmiş gibi.

Bir hastaya vardın ise,
Bir içim su verdin ise,
Yarın anda karşı gele,
Hak şarabın içmiş gibi.

Bir miskini gördün ise,
Bir eskice verdin ise,
Yarın anda karşı gele,
Hulle donun biçmiş gibi.

Yunus Emre! Bu dünyada
İki kişi kalır derler:
Meğer Hızır, İlyas ola,
Âb-ı hayat içmiş gibi.

NÖBET BİZE GELMİŞ

Sabahın sinlere vardım,
Gördüm cümle ölmüş, yatar:
Her biri bîçâre olup
Ömrün yavu kılmış, yatar.

Vardım bunların katına,
Baktım ecel heybetine,
Nice yiğit muradına
Ermeyüben ölmüş, yatar.

Tuzağa düşmüş tenleri,
Hakka ulaşmış canları,
Görmez misin sen bunları?
Nöbet bize gelmiş, yatar.

Ezilmiş inci dişleri,
Dökülmüş sarı saçları,
Kamu bitmiş teşvişleri,
Hak varlığın bulmuş, yatar.

Gitmiş gözünün karası,
Hiç işi yoktur durası,
Kefen bezinin pâresi,
Sünüğe sarılmış yatar.

Yunus! Gerçek âşık isen
Mülke sûret bezemegil;
Mülke sûret bezeyenler
Kara toprak olmuş, yatar.

NE SÖYLERLER NE BİR HABER VERİRLER

Yalancı dünyaya konup göçenler
Ne söylerler, ne bir haber verirler.
Üzerinde türlü otlar bitenler
Ne söylerler, ne bir haber verirler.

Kimisinin üstünde biter otlar,
Kiminin başında sıra serviler,
Kimi mâsum, kimi güzel yiğitler
Ne söylerler, ne bir haber verirler.

Toprağa gark olmuş nazik tenleri;
Söylemeden kalmış tatlı dilleri.
Gelin duadan unutman bunları.
Ne söylerler, ne bir haber verirler.

Yunus der ki: gör takdirin işleri;
Dökülmüştür kirpikleri kaşları
Başları ucunda hece taşları
Ne söylerler, ne bir haber verirler.

BATMIŞ KEFEN

Teferrüç eyleyi vardım;
Sabahın sinleri gördüm,
Karışmış kara toprağa
Şu nazik tenleri gördüm.

Çürümüş, toprak olmuş ten.
Sin içinde yatar pinhan.
Boşanmış damar, akmış kan.
Batmış kefenleri gördüm.

Yıkılmış, sinleri dolmuş.
Evleri belirsiz olmuş.
Kamu endişeden kalmış.
Ne düşvar halleri gördüm.

Yaylalar yaylamaz olmuş.
 Kışlalar kışlamaz olmuş.
 Bar tutmuş, söylemez olmuş
 Ağzda dilleri gördüm.

Kimisi zevk ü işrette.
 Kimi sûz u beşarette.
 Kimi belâ vü mihnette;
 Dün olmuş günleri gördüm.

Soğulmuş şol kara gözler.
 Belirsiz olmuş ay yüzler.
 Kara toprağın altında
 Gül deren elleri gördüm.

Kimisi boynunu eğmiş.
 Tenini toprağa salmış.
 Anasına küsüp gitmiş,
 Boynun buranları gördüm.

Kimi zari kılar, ağlar.
 Zebaniler canın dağlar.
 Tutuşmuş sinleri oda:
 Çıkan tütünleri gördüm.

Yunus bunu kanda gördü,
 Gelip bize haber verdi.
 Aklım vardı, bilim şaştı.
 Nitekim şunları gördüm.

GECE

Ya Rab! nola benim hâlim
Kabre vardığım gece;
Eyi olmazsa amelim
Kabre vardığım gece

Ya Rabbena yandırma.
Günahlara bandırma.
Çerağımı söndürme
Kabre vardığım gece.

Ya Rabbena! hayr eyle.
Muhammed'e yâr eyle.
Kabrimizi nur eyle
Kabre vardığım gece.

Ya Rabbena! tuş eyle;
İmânı yoldaş eyle.
Muhammed'e eş eyle
Kabre vardığım gece.

Ya Rabbena! şaşirtma;
Yüzüm üzre düşürme.
Zebaniler üşürme
Kabre vardığım gece.

Ya Rabbena! eşimden,
Eşimden, yoldaşımdan.
Aklım alma başımdan
Kabre vardığım gece.

Derviş Yunus'un sözü:
Kan ağlar iki gözü.
Mahrum eyleme bizi
Kabre vardığım gece.

EJDERHALAR EZER

Hiç bilmezem kezik kimin?
Aramızda gezer ölüm;
Halkı bostan edinmiştir,
Dilediğin üzer ölüm.

Bir nicenin belin büker,
Bir nicenin mülkün yıkar,
Bir nicenin yaşın döker,
Var gücünü ezer ölüm.

Birinin alır kardaşın,
Revan döker gözü yaşın,
Hiç onarmaz bağı başın,
Hayır işten bezer ölüm.

Yigidi koca olunca,
Komaz kendiyi bilince,
Birini koyup gelince
Gözlerini süzer ölüm.

Kanı anın sevdik yâri?
Kıl tâatın, arı yürü,
Miskin Yunus aydur bunu:
Ejderhalar ezer ölüm.

HARÂMÎ

Taştın yine, deli gönül!
Sular gibi çağlar mısın?
Aktın yine, kanlı yaşım!
Yollarımı bağlar mısın?

Nidem, elim ermez yâre,
Bulunmaz derdime çâre,
Oldum ilimden âvâre,
Beni bunda eğler misin?

Yavu kıldım ben yoldaşı,
Unulmaz bağırimın başı;
Gözlerimin kanlı yaşı!
Irmak olup çağlar mısın?

Ben toprak oldum yoluna,
Sen aşurı gözetirsin;
Şu karşıma göğüs geren
Taş bağırlı dağlar mısın?

Harâmi gibi yoluma
Arkurı inen karlı dağ!
Ben yârimden ayrı düştüm,
Sen yolumu bağlar mısın?

Karlı dağların başında
Salkım salkım olan bulut!
Saçın çözüp benim için
Yaşın yaşın ağlar mısın?

Esridi Yunus'un canı,
Yoldayım, illerim kanı?
Yunus düşte gördü seni,
Sayru mısın, sağlar mısın?

SOĞUK SU

Aceb şu yerde var m'ola
şöyle garip bencileyin?
Bağrı başlı, gözü yaşlı,
şöyle garib bencileyin.

Gezdim Urum ile şam'ı,
Yukarı illeri kamu.
Çok istedim, bulamadım
şöyle garib bencileyin.

Bendeler garib olmasın,
Firkat oduna yanmasın,
Hocam! Kimseler kalmasın
şöyle garib bencileyin.

Bir garib ölmüş deyeler,
Üç günden sonra duyalar,
Soğuk su ile yuyalar
Şöyle garib bencileyin.

Söyler dilim, ağlar gözüm,
Gariblere göynür özüm,
Meğer ki gökte yıldızım
Ola garib bencileyin.

Nice bu derd ile yanam,
Ecel ere, bir gün ölem,
Meğer ki sinimde bulam
Şöyle garib bencileyin.

Hey Emrem Yunus biçâre!
Bulunmaz derdine çâre,
Var imdi gez şardan şara
Şöyle garib bencileyin.

VATAN

Düşt özüme hubb-ül vatan.
Gidem "hey dost!" deyu deyu.
Anda varan kalır heman;
Kalam "hey dost!" deyu deyu.

Gele şol Azrail tuta,
Issı kılmaz ana, ata,
Binem şol ağaçtan ata,
Gidem "hey dost!" deyu deyu.

Günler geçe, yıl çevrile,
Üstüme sinim obrula,
Ten çürüye, toprak ola,
Tozam "hey dost!" deyu deyu.

Yunus Emre! Var yoluna,
Münkirler girmez hâline,
Bahri olup dost gölüne
Dalam "hey dost!" deyu deyu.

BALLAR BALI

Canlar canını buldum,
Bu canım yağma olsun;
İssı, ziyandan geçtim,
Dükkânım yağma olsun.

Ben benliğimden geçtim,
Gözüm hicâbın açtım,
Dost vaslına eriştim,
Gümanım yağma olsun.

İkilikten usandım,
Birlik hânına kandım,
Derd-i şarabın içtim,
Dermanım yağma olsun.

Varlık çün sefer kıldı
Dost andan bize geldi
Viran gönül nur doldu
Cihanım yağma olsun.

Yunus, ne hoş demişsin,
Bal ü şeker yemişsin,
Ballar bahını buldum,
Kovanım yağma olsun.

EKSİK SÖZ

Ey yârenler! Ey kardeşler!
Ecel ere, ölem bir gün;
İşlerime pişman olup
Kendözüme gelem bir gün.

Yanlarıma kona elim,
Söz söylemez ola dilim,
Karşıma gele amelim,
Nettim ise görem bir gün.

Oğlan gider dânişmene
Salâdır dosta düşmene
Şol dört tekbir namaz ile
Vaktim tamam kılam bir gün.

Beş karış bezdürür donum,
Yılan, çıyan yiye tenim,
Yıl geçe, obrula sinim,
Unudulup kalam bir gün.

Başıma dikeler hece,
Ne erte bilem ne gece.
Âlemler ümidi Hoca!
Sana ferman olam bir gün.

Yunus Emre'm! Sen bu sözü
Dahi tamam etmemişsin;
Tek yürüyeyim, neyleyin,
Üstâdıma gelem bir gün.

AŞ

Bu ömrüm yok yere harcetmişem ben.
Canım gör nice oda atmışam ben.
Kimse kimesneye etmemiş ola
Anı kim kendime ben etmişem ben.
Amelim rahtımı derdim götürdüm;
Kamu ıssım ziyana satmışam ben.
Cihandan bir sınık saksıdan ötrü
Güherlerim yabana atmışam ben.
Amelim her ne ki varsa riyadır;
Acep ihlâsı ne unutmuşam ben!
Giceye eresini kimse bilmez;
Tul-i emel başın uzatmışam ben.
Dügeli ömrümü harcına erdim
Ziyandan bellidir ne utmuşam ben.
Ağuya bal deyu parmak uzattım;
Aşıma zehr-i katil katmışam ben.
Bîçâre Yunus'un çoktur günahı;
Hakkın dergâhına yüz tutmuşam ben.

KÜL

Aşkın aldı benden beni,
Bana seni gerek seni;
Ben yanarım dün ü günü,
Bana seni gerek seni!

Ne varlığa sevinirim,
Ne yokluğa yerinirim,
Aşkın ile avunurum,
Bana seni gerek seni!

Aşkın âşıklar öldürür,
Aşk denizine daldırır,
Tecelli ile doldurur,
Bana seni gerek seni!

Aşkın şarabından içem,
Mecnun olup dağa düşem,
Sensin dün ü gün endişem,
Bana seni gerek seni!

Eğer beni öldüreler,
Külüm göğe savurular,
Toprağım anda çağıra:
Bana seni gerek seni!

“Cennet, cennet” dedikleri
Birkaç köşkle birkaç hûri.
İsteyene ver anları,
Bana seni gerek seni!

Yunus'dürür benim adım,
Gün geçtikçe artar odum,
İki cihanda maksûdum,
Bana seni gerek seni!

ŞOL CENNETİN IRMAKLARI

Şol cennetin ırmakları
Akar "Allah!" deyu deyu;
Çıkmış islâm bülbülleri,
Öter "Allah!" deyu deyu.

Salınır Tûbâ dalları,
Kur'an okur hem dilleri,
Cennet bağının gülleri,
Kokar "Allah!" deyu deyu.

Kimi yiyip kimi içer,
Hep melekler rahmet saçar,
İdris nebi hulle biçer,
Diker "Allah!" deyu deyu.

Altındandır direkleri,
Gümüştendir yaprakları,
Uzadıkça budakları
Biter "Allah!" deyu deyu.

Aydan aydıdır yüzleri,
Misk ü amberdir sözleri,
Cennette hûri kızları
Gezer "Allah!" deyu deyu.

Hakka âşık olan kişi,
Akar gözlerinin yaşı,
Pür- nûr olur içi dışı,
Söyler "Allah!" deyu deyu.

Ne dilersen Haktan dile,
Kılavuzla gir doğru yola,
Bülbül âşık olmuş güle,
Öter "Allah!" deyu deyu.

Açıldı gökler kapısı,
Rahmetle doldu hepsi,
Sekiz cennetin kapısı,
Açılır "Allah!" deyu deyu.

Rıdvan'dürür kapı açan,
İdris dürür hulle biçen,
Kevser şarabımı içen
Kanar "Allah!" deyu deyu.

Miskin Yunus! Var yârına,
Koma bugünü yarına,
Yarın Hakkın Divanına,
Varam "Allah!" deyu deyu.

BOYANDIM RENGİNE

Ağla gözüm ağla, gülmezem ayruk.
Gönül dosta gider, gelmezem ayruk.
Ne gam bunda bana bin gez ölürsem
Anda ölüm olmaz, ölmezem ayruk.
Yansın canım yansın aşkın oduna;
Aksın kanlı yaşım aksın silmezem ayruk.
Göyündüm aşk ile tâ kül olunca;
Boyandım rengine, solmazam ayruk.
Beni irşat eden mürşid-i kâmil
Yeter, bir el almazam ayruk.
Varlığım yokluğa denişmişem ben;
Bugün cana başa kalmazam ayruk.
Fenâdan bâkiye göç eyler olduk;
Güneldim şol yola dönmezem ayruk.
Muhabbet bahrının gayyası oldum;
Gerekmez Ceyhun'a dalmazam ayruk.
Dilerim fazlından ayırmıyasın.
Hocam! senden özge sevmezem ayruk.
Söyler âşık dilinden bunu Yunus:
Eğer âşık isem ölmezem ayruk.

DAĞLAR İLE TAŞLAR İLE

Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni.
Seherlerde kuşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni.

Gökyüzünde İsa ile,
Tur dağında Musa ile,
Elimdeki âsâ ile,
Çağırayım Mevlâm seni.

Derdi ökküş Eyyûb ile,
Gözü yaşlı Yakub ile,
Ol Muhammed Mahbub ile
Çağırayım Mevlâm seni.

Hamd-ü şükrollah ile,
Vasf-ı kulhüvallah ile,
Daim zikrollah ile
Çağırayım Mevlâm seni

Bilmişem dünya hâlini,
Terkettim kıylü kalini.
Baş açık, ayak yalını
Çağırayım mevlâm seni.

Yunus okur diller ile;
Ol kumru bülbüller ile,
Hakkı sever kullar ile
Çağırayım Mevlâm seni.

İZİNE TOZUNA SÜRSEM YÜZÜMÜ

Arayı arayı bulsam izini;
İzinin tozuna sürsem yüzümü.
Hak nasip eylese görsem yüzünü.
Ya Muhammed! Canım arzular seni.

Bir mübarek sefer olsa da gitsem;
Kâbe yollarında kumlara batsam.
Hûb cemalin bir kez düşte seyretsem.
Ya Muhammed! Canım arzular seni.

Zerrece kalmadı kalbimde hile;
Sıdk ile girmişem ben hak yola.
Ebubekir, Ömer, Osman da bile.
Ya Muhammed! Canım arzular seni.

Ali ile Hasan, Hüseyin anda;
Sevgisi gönülde, muhabbeti canda.
Yarın mahşer gününde, ulu divanda.
Ya Muhammed! Canım arzular seni.

Arafat dağıdır bizim dağımız;
Anda kabul olur bizim duamız.
Medine'de yatar Peygamberimiz.
Ya Muhammed! Canım arzular seni.

Yunus meth eyledi seni dillerde.
Sevilirsin bütün gönüllerde.
Ağlayı ağlayı gurbet ellerde,
Ya Muhammed! Canım arzular seni.

SALÂVAT

Hak yarattı âlemi
Aşkına Muhammedin.
Ay ü günü yarattı
Şevkine Muhammedin.

Ol dedi oldu âlem;
Yazıldı levh ü kalem;
Okundu hatm-ı kelâm
Şanına Muhammedin.

Hep erenler geldiler,
Dergâha yüz sürdüler.
Zikr-i tevhid ettiler
Nuruna Muhammedin.

Veysel Karanî kazandı.
Âhir yine özendi.
Sekiz uçmak bezendi
Aşkına Muhammedin.

Ferişteler geldiler,
Saf saf olup durdular;
Beş vakit namaz kıldılar
Aşkına Muhammedin.

Havada uçan kuşlar,
Yeşerip dağ ü taşlar,
Yemiş verir ağaçlar
Aşkına Muhammedin.

Yunus kime ede methi?
Över Kur'an âyeti.
An, vergil salâvatı
Aşkına Muhammedin.

ADI GÜZEL, KENDİ GÜZEL

Canım kurban olsun senin yoluna
Adı güzel, kendi güzel Muhammed.
Şefaât eyle, bu kemter kuluna
Adı güzel, kendi güzel Muhammed.

Mümin olanların çoktur cefası;
Âhirette olur zevk-ü sefası .
On sekiz bin âlemin Mustafası,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed.

Yedi gökleri seyran eyleyen,
Kürsinin üstünde cevlan eyleyen,
Miraçta ümmetini dileyen,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed.

Âşık Yunus neder dünyayı sensiz.
Sen hak peygamberisin şeksiz gümansız.
Sana uymayanlar gider imânsız,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed.

YÜZ BİN PEYGAMBER

Hor bakma sen toprağa; toprakta neler yatur.
Kani bunca evliya, yüz bin peygamber yatur.

Cennette buğday yiyen, gaflet gömleğin giyen,
Hem dünyaya meyleden Âdem Peygamber yatur.

Arkasıyla kum çeken, göz yaşıyla yoğuran,
Kâbe'ye temel kuran Halil Peygamber yatur.

Vücudunu kurt yiyen, kurt yedikçe şükreden,
Belâlara sabreden Eyyûb Peygamber yatur.

Balık karnında yatan, deryaları seyreden,
Kabak kökün yaslanan Yunus Peygamber yatur.

Kuyuda nihan olan, kul deyüben satılan,
Mısır'a sultan olan Yusuf Peygamber yatur.

Yusuf'un yavu kılan, kurt ile dâvi kılan,
Ağlayıp gözsüz kalan Yakub Peygamber yatur.

Âsasin ejder kılan, bahre urup yol eden,
Firavn'ı helâk eden Musa Peygamber yatur.

Ol Allah'ın habibi, dertlilerin tabibi,
Enbiyalar serveri Resul Muhammed yatur.

Hayber kal'asının yıkan, kâfiri oda yakan,
Şahinler gibi bakan Ali gibi er yatur.

Ata ana gülleri, Kur'an okur dilleri,
Fatmana oğulları Hasan, Hüseyin yatur.

İğnesin suya atan, balıklara getirten,
Tâcın tahtın terk eden İbrahim Edhem yatur.

Gündüzler saim olan, geceler kaim olan,
Âriflerin sultanı Bâyezid Bestam yatur.

Hakikat erleri, geçti dünyadan her biri.
Konya'da ol Mevlâna Hüdavendigâr yatur.

Çoktur Hakkın has kulları, fikr eyle bunları;
Saysam erenleri, görsem ne sultanlar yatur.

Yunus! sen de ölürsün, kara yere girersin;
Kara yerler altında çok günahkâr kullar yatur.

EVLIYALAR ALAN

Bilirim seni, yalan dünyasın.
Evliyaları alan dünyasın.
Kaçan kurtulsa kuş kurtulaydı;
Şahin kanadın kıran dünyasın.
Sevdiğim aldın beni ağlattın;
Dönüp yüzüme gülen dünyasın.
Süleyman tahtın sen viran kıldın;
Masûmlar boynun buran dünyasın.
Dünya bununla yedi kez doldu;
Âhir bizden de kalan dünyasın.
Âşık Yunus semâla çarh urur;
Bu çarhımızı bozan dünyasın.

BENİ BENDE DEMEN

Severim ben seni candan içeri;
Yolum vardır bu erkândan içeri.

Şeriat, tarikat yoldur varana;
Hakikat, marifet andan içeri.

Beni bende demen, bende değilim;
Bir ben vardır bende benden içeri.

“Süleyman kuş dilin bilir” dediler;
Süleyman var Süleyman’dan içeri.

Tecelliden nasib erdi kimine,
Kiminin maksûdu bundan içeri.

Senin aşkın beni benden alıptır,
Ne şirin dert bu dermandan içeri.

Miskin Yunus gözü tuş oldu sana;
Kapında kuldur sultandan içeri.

YAY İÇİNDE

Sen bu cihan mülkünü Kaftan Kafa tuttun tut;
Ya bu âlem malını oynayuben uttun tut.

Süleyman'ın tahtına şah olup oturdun bil;
Dive periye düpedüz hükümleri ettin tut.

Fir'avn'ın hazinesin Nuşirevan'ın genciyle,
Karun malına katıp sen malına kattın tut.

Bu dünya bir lokmadır ağzında çiğnenmiş bil;
Çiğnenmişe ne yutmak; ha sen anı yuttun tut.

Ömrün senin ok gibi yay içinde dopdolu;
Dolmuş oka ne durmak; ha sen anı attın tut.

Her bir nefes kim gelir, keseden ömr eksilir;
Çün kese ortalandı, sen anı tükettin tut.

Çün denize gark oldun, boğazına geldi su;
Deli gibi talpınma, hey biçare battın tut.

Ölüm vardır bilirsin, niçin gâfil olursun;
Kamulardan ayırıp varıp sinde yattın tut.

Yüz yıllar hoşluk ile ömrün olursa Yunus,
Son ucu bir nefestir, geç andan, unuttun tut.

USANMAZ OZAN

Dolap, niçin inilersin?
Derdim vardır, inilerim.
Ben Mevlâya âşık oldum;
Anın için inilerim.

Benim adım dertli dolap;
Suyum akar yalap yalap.
Böyle emreylemiş Çalap;
Derdim vardır inilerim.

Beni bir dağda buldular;
Kolum kanadım yoldular;
Dolaba lââyık gördüler;
Derdim vardır inilerim.

Ben bir dağın ağacıyım.
Ne tatlıyım, ne acıyım.
Ben Mevlâya duacıyım;
Derdim vardır inilerim.

Dağdan kestiler hezenim;
Bozuldu türlü düzenim.
Ben bir usanmaz ozanım;
Derdim vardır inilerim.

Dülgerler beni yondu;
Her âzam yerine kondu,
Bu iniltilim Haktan geldi.
Derdim vardır inilerim.

Suyum alçaktan çekerim;
Dönüp yükseğe dökerim.
Görün, ben neler çekerim!
Derdim vardır inilerim.

Yunus! Bunda gelen gülmez.
Kişi muradına ermez.
Bu fânide kimse kalmaz.
Derdim vardır inilerim.

BAŞTAN AYAĞA YÂREYİM

Gönlüm düştü bu sevdâya;
Gel gör beni aşk neyledi.
Başımı verdim kavgaya;
Gel gör beni aşk neyledi.

Ben ağlarım yana yana;
Aşk boyadı beni kana.
Ne âkilim, ne divâne.
Gel gör beni aşk neyledi.

Mecnun oluben yürürüm;
Dostu düşümde görürüm;
Uyanır melûl olurum;
Gel gör beni aşk neyledi.

Aşkın beni mest eyledi;
 Aldı gönlüm hasteyledi;
 Öldürmeğe kasteyledi;
 Gel gör beni aşk neyledi.

Gâh eserim yeller gibi;
 Gâh tozarım yollar gibi;
 Gâh akarım seller gibi;
 Gel gör beni aşk neyledi.

Akan sulayın çağlarım;
 Dertli yüreğim dağlarım;
 Yârim anuben ağlarım;
 Gel gör beni aşk neyledi.

Benzim sarı, gözlerim yaş;
 Bağrım pâre, ciğerim taş;
 Hâlden bilen dertli kardaş;
 Gel gör beni aşk neyledi.

Ya elim al kaldır beni;
 Ya vaslına erdir beni;
 Çok ağlattın güldür beni;
 Gel gör beni aşk neyledi.

Ben Yunus-u biçareyim;
 Baştan ayağa yâreyim;
 Aşk elinden âvâreyim;
 Gel gör beni aşk neyledi.

HİÇ BİR SÖZE BENZEMEZ

Çıktım erik dalına, anda yedim üzümü.
Bostan ıssı kakıyıp der: "Ne yersin kozumu?"

Kerpiç koydum kazana, poyraz ile kaynattım;
"Nedir?" deyu sorana bandım, verdim özünü.

Bir serçenin kanadın kırk katıra yüklettim;
Kırk çift dahi çekmedi, şöyle kaldı yazılı.

Bir sinek bir kartalı salladı, urdu yere;
Yalan değil, gerçektir, ben de gördüm tozunu.

Balık kavağa çıkmış zift turşusun yemeğe;
Leylek koduk doğurmuş, baka şunun sözünü!

Gözsüze fısıldadım, sağır sözüm anladı;
Dilsiz çağırıp söyler dilimdeki sözümü.

Yunus bir söz söylemiş hiçbir söze benzemez,
Münafıklar elinden örttü mâna yüzünü.

İÇİNDEKİLER

- 7 Çevre
25 Masalların Gerisindeki Gerçek
40 Şiir
ŞİİRLER
59 Gök Ekini
61 Nöbet Bize Gelmiş
63 Ne Söylerler Ne Bir Haber Verirler
64 Batmış Kefen
66 Gece
68 Ejderhalar Ezer
70 Harâmî
72 Soğuk Su
74 Vatan
75 Ballar Balı
77 Eksik Söz
79 Aş
80 Kül
82 Şol Cennetin Irmakları
85 Boyandım Rengine
86 Dağlar İle Taşlar İle
88 İzine Tozuna Sürsem Yüzümü
90 Salâvat
92 Adı Güzel Kendi Güzel
93 Yüzbin Peygamber
95 Evliyalar Alan
96 Beni Bende Demen
97 Yay İçinde
99 Usanmaz Ozan
101 Baştan Ayağa Yareyim
103 Hiç Bir Söze Benzemez